

Aksesoria do palenia tytoniu z badań archeologicznych w Stargardzie: lata 2013–2018

Mateusz Szeremeta

Stargard

m.szeremeta@muzeum-stargard.pl

Abstrakt

W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w Stargardzie na terenie dawnych kwartałów miejskich XXVI i XXVIII, w kryptach kolegiaty Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata, na terenie nieistniejącej kaplicy św. Jakuba oraz przy murach miejskich wzdłuż ul. Strażniczej archeolodzy z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie zarejestrowali znaczną liczbę fragmentów jednorodnych fajek glinianych oraz porcelanowych lulek wyprodukowanych głównie w niderlandzkich oraz pruskich warsztatach fajczarskich, a także dwa interesujące egzemplarze fajek złożonych wykonanych z drewna. Zbiór pochodzi głównie z obiektów i warstw zarejestrowanych w trakcie eksploracji datowanych na XVII–XX w. i stanowi niewielki odsetek w stosunku do ilości nowożytnego materiału archeologicznego pozyskanego z terenów objętych badaniami archeologicznymi.

Abstract

During archaeological excavations in the areas of quarters XXVI and XXVIII, in the crypts of the Church of the Blessed Virgin Mary, in the former St. Jacob's chapel and at the medieval defensive walls along the Strażnicza street, areas the archaeologists from the Historical and Archaeological Museum in Stargard registered a large number of fragments of one-piece clay and porcelain smoking pipes produced mainly in Dutch and Prussian workshops, as well as two interesting complex wooden pipes. The collection comes mainly from objects and layers registered during the explorations dating back to the 17-20th centuries, and constitutes a small percentage compared to the amount of modern archaeological material obtained from the areas covered by the archaeological research.

Słowa kluczowe

Pomorze Zachodnie, Stargard, jednorodna fajka gliniana, fajka porcelanowa, manufaktura, sygnatura, typologia, archeologia, nowożytność

Keywords

Western Pomerania, Stargard, one-piece clay tobacco pipe, porcelain pipe, manufactory, mark, basic typology, archaeology, modern Times

Wstęp

W latach 2013–2018 na terenie kwartału XXVIII¹ zlokalizowanego we wschodniej części Starego Miasta² w Stargardzie, kwartału XXVI umiejscowionego w północno-wschodniej jego części, w kryptach kolegiaty pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata, na terenie nieistniejącej kaplicy św. Jakuba oraz wzdłuż pozostałości miejskich murów obronnych przy ul. Strażniczej przeprowadzono badania archeologiczno-architektoniczne (ryc. 1). Prace wykopaliskowe objęły łącznie obszar ok. 2650 m². Badania tak dużego terenu przełożyły się znacząco na możliwości poznawcze i interpretacyjne nowożytnych źródeł archeologicznych. Zestawienie wyników prac z tak niebagatelnej wielkości obszaru pozwala na wnikliwą obserwację różnic i podobieństw w materiale, wynikających często już z kontekstu stanowiska oraz, co ważniejsze, uchwycenie analogii, które mogą pomóc w sprzężeniu układów stratygraficznych i bardziej wnikliwej analizie procesu dziejowego. Niniejsza praca ma za zadanie prezentację kolekcji utensyliów fajczarskich nie tylko pod kątem formalnym i metrycznym, ale również poprzez określenie ich proveniencji podejmie próbę określenia kierunków kontaktów handlowych Stargardu.

Źródła archeologiczne związane ze zwyczajem palenia tytoniu, a zwłaszcza fajki jednorodne występują dość powszechnie i stanowią znaczą część zbiorów na stanowiskach archeologicznych doby nowożytnej³. Zróżnicowanie pod względem kształtu i struktury oraz łamliwy charakter, który sprzyjał częstej wymianie produktu czyni ten rodzaj materiału dość precyzyjnym datownikiem. Punktem wyjścia do rozważań nad typologią pozyskanych zabytków jest ich kształt i struktura. Opis poszczególnych elementów oraz ich pomiar został oparty na uproszczonym schemacie (ryc. 2). Część materiału podlegająca opracowaniu nie posiada cech dystynktywnych, dlatego informacja o nich została umieszczona jedynie w postaci ogólnego opisu formalnego i przybliżonej chronologii (tab. 1–6). Główne opracowanie zbioru akcesoriów do palenia tytoniu ze Stargardu oparte zostało natomiast na podstawie typologii dostosowanej do wybranych ośrodków produkcyjnych. Dla wyrobów niderlandzkich wykorzystano model klasyfikacji D.H. Ducu⁴, który uogólniając podstawowe kształty oraz formę umożliwia stosunkowo dokładne określenie czasu produkcji oraz katalogi sygnatur J. van der Meulena i D.H. Ducu⁵, które określają

¹ Numeracja na podstawie planu katastralnego miasta z 1724 r. sporządzonego przez M.F. Schwadtkena, który został przyjęty jako podstawa kartograficzna w badaniach architektoniczno-archeologicznych Starego Miasta w Stargardzie. Stanowisko archeologiczne: Stargard 11a (AZP 32-10/167), miasto lokacyjne wpisane do rejestru zabytków pod nr 40 decyzją KL.V-0/19/55 z dnia 22 kwietnia 1955 roku.

² Obszar późnośredniowiecznego miasta lokacyjnego wpisanego do rejestru zabytków pod nr 40 decyzją KL.V-0/19/55 z dnia 22 kwietnia 1955 r. i objętego ochroną jako stanowisko archeologiczne Stargard 11 (AZP 32-10/166).

³ Zdecydowanie największa ilość źródeł pozyskiwana jest oczywiście w trakcie badań w granicach miast m.in. Bydgoszczy (Woźny 1999; Siwiak 2003), Castrop-Rauxel (Lehmann 2018), Gdańska (Krzywdziński 2008; Dyba 2009; Dąbal 2010; 2013a; 2013b; 2018; Zdeb 2017; Korszański 2018), Kolobrzegu (Walkiewicz, Kamiński 1996), Kostrzyna nad Odrą (Gil 2017), Krakowa (Puziuk 2015; Szewczyk-Wojtasiewicz 2017), Międzyrzecza (Witkowska 2004), Lubeki (Weidner 2018), Stralsundu (Ansorge 2013; 2015), Szczecina (Walkiewicz 2000a; Cnotliwy 2014, 276–277), Torunia (Mikłaszewicz 1988), Poznania (Walkiewicz 1995; 2000b), Pucka (Starski 2015, 143–145), Wrocławia (Witkowska 1998; Bilińska 2004; Chudziak 2012), Warszawy (Meyza 1999; 2017; Pela 2013).

⁴ Ducu 1982, 110–11; 1987, 26–28.

⁵ Ducu 2003; Meulen 2003.

dokładniej chronologię i producenta. W identyfikacji egzemplarzy z wytwórni pruskiej w Roście⁶ posłużono się schematem opracowanym przez T. Witkowską⁷. Kilka elementów zbioru ze względu na unikalną formę oraz dyskusyjną proveniencję poddano indywidualnym studiom.

Palenie tytoniu w XVII–XIX w. było dość popularne, nie tylko wśród elit, ale i wśród niższych i średnich warstw społecznych⁸. W pracy został całkowicie pominięty opis historii oraz rozprzestrzeniania się fajki w Europie, bowiem współczesna literatura przedmiotu w drobiazgowy sposób porusza to zagadnienie, a rozprawa skupia się *stricto* na opracowaniu samego materiału archeologicznego w kontekście lokalnym⁹.

Na terenie Starego Miasta w Stargardzie oraz w jego okolicy, w trakcie prowadzonych od lat badań oraz nadzorów archeologicznych zbiorów materiałów „fajczarskich” jest regularnie poszerzany, a co za tym idzie, informacje dotyczące zwyczajów zażywania tytoniu przez mieszkańców są sukcesywnie uzupełniane¹⁰. W trakcie badań archeologicznych na wspomnianym obszarze pozyskano łącznie 530 fragm. zabytków związanych ze zwyczajem palenia tytoniu, w tym jednorodnych fajek glinianych typu holenderskiego, fajek/lulek porcelanowych, a także wykonane ze stopu miedzi kapturek mocowany na główce, główkę złożonej fajki drewnianej oraz szczerkowo zachowaną główkę fajki wykonanej z drewna/korzenia wraz z cybuchem i okuciem wykonanym z metalu.

Ul. Strażnicza – mury miejskie przy Baszcie Jeńców

Badania archeologiczne przy ul. Strażniczej przeprowadzone zostały w związku z remontem i modernizacją murów, bastei oraz kazamaty usytuowanych wzdłuż ul. Strażniczej¹¹. Materiał archeologiczny tj. 36 fragmentów fajek jednorodnych (tab. 1) pozyskano w trakcie eksploracji nowożytnych warstw niwelacyjnych w wykopie o miąższości sięgającej maks. 0,7 m poniżej współczesnego poziomu użytkowego, usytuowanym wzdłuż murów obronnych – po jego N stronie (ryc. 3:1). Ze względu na brak jednoznacznego kontekstu znaleziska, omawiany zbiór nie jest traktowany jako zespół, a pojedyncze jego elementy omawiane i traktowane będą w opracowaniu indywidualnie.

Zbiór akcesoriów fajczarskich pozyskanych w trakcie badań liczy 36 fragmentów fajek jednorodnych (w tym 4 główki, 2 ustniki oraz 30 cybuchów – tab. 1), co stanowi 1,02 % w stosunku do całkowitej liczby zabytków pozyskanych w trakcie prac badawczych. Najstarsze egzemplarze reprezentują dwie główki wykonane w warsztatach niderlandzkich i skategoryzowane jako typ 2, co pozwoliło na określenie

⁶ Wieś w województwie zachodniopomorskim, powiecie myśliborskim, gminie Myślibórz.

⁷ Witkowska 1989/90, 289–296.

⁸ Paś 2005, 15–17. Na wiek XVIII przypada szczyt rozwoju wytwórczości fajczarskiej.

⁹ Więcej zob. Gil 2010, 7–20; Marcinek 2012; Paś 2005, 15–18; Szewczyk-Wojtasiewicz 2017, 16–18; Weidner 2018, 257–260; Zając, Zimmermann 2011, 73–79.

¹⁰ Kwiatkowski 2012; 2013; Kwiatkowski, Majewski 2012; 2016; Majewski 2017; Majewski, Sil, Stań, Szeremeta 2014; Szeremeta 2015a; 2015b; 2018a.

¹¹ Majewski, Szeremeta 2015; Szeremeta 2015b.

przybliżonej chronologii na koniec XVII–1. poł. XVIII w. Pierwsza z nich posiada sygnaturę monogram CVD na przedniej stronie główki (ryc. 3:4). Wymienioną sygnaturą posługiwano się w latach 1690/1695–1705/1710 i tak należałoby datować ten zabytek¹². Katalog D.H. Duco nie podaje niestety nazwiska producenta. Druga główka (ryc. 3:3) również posiada literową sygnaturę, monogram PS¹³. Taką sygnaturę stosował tylko jeden producent, a mianowicie Jan Pieterse. Duco pierwotnie datował tę sygnaturę na lata 1675–1705/1715, później zaś zmienił chronologię na lata 1720–1723¹⁴. W katalogu Meulena znajdujemy informację nieomal potwierdzającą tę drugą datę, jednak podaje on jedynie rok 1720¹⁵ jako górną granicę wykorzystywania sygnatury, dlatego też podsumowując, powstanie zabytku należałoby datować generalnie na 1. ćw. XVIII w., ale nie później niż 1723 r.¹⁶ Ostatnim przykładem fajki wykonanej w warsztatach niderlandzkich jest główka w typie 3 wariacie g – czas jej powstania to najwcześniej 2. poł. XVIII w. Na lewej stronie cylindrycznej ostrogi został odcisnięty herb miasta Gouda¹⁷, zaś po prawej stronie 3 plastyczne kulki ułożone pionowo w stosunku do płaszczyzny ostrogi (ryc. 3:6), na której znajduje się słabo zachowana sygnatura *lew w holenderskim ogrodzie*. Duco podaje, że z tego typu sygnatury korzystało 17 wytwórców w latach 1640/1645–1925, jednak w okresie, na który wskazuje typologia fajki producentami posługującymi się tą sygnaturą byli Frans Verzijl (1724–1786 r.) oraz jego syn i spadkobierca Cornelis Verzijl pracujący pod szyldem firmy Frans Verzijl & Zoonen (1786–1806 r.)¹⁸. Zatem czas powstania artefaktu należy ustalić zatem na ok. 3 ćw. XVIII w.¹⁹

Odosobnioną kategorię znalezisk stanowią trzy egzemplarze pochodzenia pruskiego tj. główka fajki jednorodnej oraz dwa fragmenty cybuchów. Zostały one wyprodukowane w znanej manufakturze prowadzącej działalność na terenie ówczesnego Królestwa Prus, w Rościnnie. Pierwszy egzemplarz (ryc. 3:5) reprezentuje lekko beczułkowata, grubościenna główka fajki jednorodnej w typie 1 wg T. Witkowskiej²⁰ z cylindryczną, przysadzistą ostrogą o śr. ponad 7 mm, na której z lewej strony niedbale odbito niewielką, nieczytelną tarczę. Na piętce umieszczono sygnaturę *siedzący lis* będącą bezpośrednio imitacją²¹ sygnatury wykorzystywanej w warsztatach w Goudzie²². Pozostałe dwa fragmenty cybuchów po rekonstrukcji ukazują pełną formę zdobienia charakterystycznego dla pruskiej wytwórni, z wyraźną inskrypcją FABRIQ : ROSTIN rozdzieloną pasmami niewielkiego, dookólnego zdobienia geometrycznego oraz motywu roślinnego (ryc. 3:2). Wszystkie zabytki

¹² Duco 2003, 172.

¹³ Na terenie Stargardu znaleziono już egzemplarze o tej sygnaturze – por. Kwiatkowski 2010, 543, 548–549.

¹⁴ Duco 1982, 83; 2003, 166.

¹⁵ Meulen 2003, 81.

¹⁶ B. Walkiewicz (2000a, 289) datuje natomiast bliźniaczy okaz znaleziony na szczecińskim podzamczu bezpośrednio na ok. 1715 r.

¹⁷ Wszystkie produkty pochodzące z Goudy po roku 1739 otrzymywały tego typu oznaczenie.

¹⁸ Duco 2003, 123.

¹⁹ Tożsamo datowane fajki z sygnaturą *lew w ogrodzie holenderskim* i kropkami na ostrodze pochodzą z badań na podzamczu w Szczecinie – Walkiewicz 2000a, 291.

²⁰ Witkowska 1989/90, 289.

²¹ Por. Zimmermann 1988, 98; Witkowska 1989/90, 296, tabl. 9.XII.

²² Zob. Duco 1982, 51, 39b; 2003, 130; Meulen 2003, 41–42.

pochodzące z rościńskiej manufaktury, ze względu na stosunkowo krótki czas istnienia i brak wyraźnych różnic formalnych i metrycznych należy datować ogólnie na cały okres działalności fabryki – od 1753 do około 1804 r.²³. Resztę zbioru (tj. 28 fragmentów) reprezentują mało charakterystyczne ułamki cybuchów oraz ustniki datowane ogólnie na XVII–XIX w.

Kolegiata Najświętszej Marii Panny Królowej Świata

Prace archeologiczne w stargardzkim kościele Mariackim wykonane zostały w 2016 r. przy okazji remontu dwóch północnych kaplic. Świątynia znajduje się przy południowo-wschodnim narożniku Rynku Staromiejskiego, a jej początki sięgają końca XIII w.²⁴ Eksploracji poddane zostały cztery krypty (ryc. 4:1) znajdujące się w kaplicach rodzin Plawen (krypty A, B) oraz Rossow i Spantekow (C, D) dobudowanych do kościoła dopiero na przełomie XIV/XV w.²⁵ Materiał pozyskany w trakcie eksploracji był mocno przemieszany, co mogło być konsekwencją zasypiania grobowców w trakcie gruntowanego remontu kościoła wykonanego w początkach XX w. przez Heinricha Deneke²⁶. Wstępnie cały zespół zabytków datować należy na 2. poł. XVII–XIX w. Wyjątek stanowiły najniżej rozpoznane warstwy, w których zarejestrowano nieznaczny zbiór materiałów późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych. W trakcie badań pozyskano znaczną ilość materiału ruchomego: 2359 fragmentów zabytków o charakterze masowym, w tym fragmenty naczyń ceramicznych, kafli piecowych, szkła taflowego i naczyniowego oraz 845 zabytków specjalnych/wydzielonych, w tym fragmenty przedmiotów z metali kolorowych, skóry oraz monety i tkaniny.

Zbiór akcesoriów fajczarskich pozyskanych w trakcie badań liczy sześć elementów: cztery fragmenty fajki jednorodnej (w tym 1 główka, 3 cybuchy), jeden fragment główki fajki porcelanowej oraz zachowaną szczątkowo główkę fajki drewnianej z cybuchem (tab. 2), co stanowi zaledwie 0,18% całkowitej sumy zabytków pozyskanych w trakcie prac badawczych. Na uwagę zasługują fragment porcelanowej główki fajki zdobionej ornamentem roślinnym malowanym ręcznie, podszkliwnie, z przedstawieniem korony drzewa barwy burgund (ryc. 4:2), która stanowi zapewne część większej sceny rodzajowej lub myśliwskiej. Zabytek należy datować nie wcześniej niż na 2. ćw. XVIII w.²⁷ – zasypiskowy charakter i szeroki zakres chronologiczny warstwy pozwala jedynie na ustalenie dolnej granicy czasowej. Rycina 4:3 ukazuje mocno zniszczoną beczułkowatą główkę fajki jednorodnej – pozbawiona jest ona ostrogi, co utrudnia wnikliwą identyfikację, jednak jakość surowca, sposób wykonania oraz kształt wskazuje raczej na jej pruską proweniencję²⁸ i datować ją należy

²³ Witkowska 1989/90, 283–284.

²⁴ Lindenhayn-Fiedorowicz 2010, 122. Prace budowlane rozpoczęto, jak się aktualnie przyjmuje, w 1292 r.

²⁵ Kalita-Skwirzyńska 1983, 125–126.

²⁶ Lindenhayn-Fiedorowicz 2010, 122.

²⁷ Paś 2005, 18; Marcinek 2012, 106; Zimmermann 2012, 12. Produkcja porcelanowych fajek rozpoczęła się w latach 30. XVIII w.

²⁸ Zabytek może pochodzić z manufaktury w Roście i reprezentować typ 1, wg T. Witkowskiej (?).

najwcześniej na 2. poł. XVIII–pocz. XIX w. Istotną, ale jakże niewielką część zbioru stanowią dwa fragmenty cybucha z motywem skręcenia, czy też „pseudotordowania”, zachowane jedynie szczątkowo. Ten motyw zdobniczy popularny był w niderlandzkich warsztatach w latach 1690–1730²⁹. Warty uwagi okazem jest również zachowana szczątkowo główka drewnianej fajki złożonej z ustnikiem. Fragment ustnika o dł. 40 mm, śr. 12 mm (kanał dymowy 3 mm) wykonany został z jednego kawałka drewna i umieszczony był płytko i ciasno w główce. Rekonstrukcja kształtu i formy samej główki jest niemożliwa ze względu na stan zachowania zabytku³⁰. W dobrym stanie są natomiast dwie kryzy wykonane ze stopu miedzi stanowiące element zdobniczy, ale również i moduł wzmacniający otwory wywiercone w korpusie główki. Obie formy posiadają identyczne wykończenie tj. dookolne pasmo profilowanych, równoramiennych trójkątów (wys. 7 mm) otaczających wlot otworu, jednak różnią się one średnicą: 18 mm (pierścień wokół otworu wlotu cybucha) i 33 mm (pierścień wokół otworu nasypu). Wnętrze samego napychu o śr. 20 mm okute zostało cienką blaszką, która miała zapewne za zadanie chronić górną część główki przed nadmiernym nadpaleniem. W dobrym stanie zachował się również kopułkowany kapturek wykonany ze stopu miedzi i połączony z kryzą miniaturowym zawiasem o dł. 10 mm. Kolistą formę o śr. 26 mm i wys. 10 mm zdobi niewielki, esowaty uchwyt, a na powierzchni umieszczone promieniście zostały cztery podłużne, wąskie otwory wentylacyjne. Egzemplarz znaleziony w kolegiacie nie posiada żadnych oznaczeń cechowych, a jego stan zachowania mocno utrudnia dokładną identyfikację oraz określenie proveniencji. Analogicznie ukształtowany kapturek ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu datowany jest na XIX w.³¹ i tak należałoby datować stargardzki okaz, którego zasypiskowy kontekst trafnie wpisuje się w te ramy czasowe. Resztę zbioru tj. jeden fragment reprezentuje mało charakterystyczny ułamek cybucha ogólnie datowany na XVII–XIX w.

Teren dawnej kaplicy św. Jakuba

Prace archeologiczno-architektoniczne prowadzone na terenie dawnej kaplicy św. Jakuba tj. skwerze zamkniętym ulicami Marii Skłodowskiej-Curie, Gdańskiej oraz Światopełka, miały na celu ustalenie lokalizacji oraz rozmiarów reliktyw domniemanego założenia. Teren znajduje się poza obszarem Starego Miasta i stanowi część przedmieścia (ryc. 1). Wykop o wym. 10×10 m założony został na podstawie interpretacji map georadarowych wykonanych w trakcie wyprzedzających badań nieinwazyjnych³². Efektem dwóch sezonów prac było odkrycie zespołu 194 grobów związanych z funkcjonowaniem cmentarza pomocniczego gminy Mariackiej³³, który funkcjonował prawdopodobnie od XVII/XVIII do pocz. XIX w. W toku

²⁹ Duco 1987, 85–86; Gil 2010, 48.

³⁰ Egzemplarz znajduje się aktualnie w konserwacji, co uniemożliwia jego wizualną prezentację oraz pełną analizę.

³¹ Por. Szewczyk-Wojtasiewicz 2017, 420, pozycja 492.

³² Burdziej, Sil 2014; 2015; Majewski, Sil 2014; 2015.

³³ Schmidt 1878, 10–12.

prac przy reliktach kaplicy św. Jakuba zarejestrowano również grupę płytkich jam odpadowych wypełnionych formami odlewniczymi i węglem drzewnym, będących pozostałością po XVI-wiecznym warsztacie ludwisarskim Joachima i/lub Jacoba Ingermanów³⁴ trudniących się między innymi odlewem trójnożnych brązowych kociołków (grapenów). W trakcie eksploracji nowożytnych nawarstwień o charakterze niwelacyjnym (warstwa II) oraz jednostki związanej z funkcjonowaniem cmentarza (warstwa III) zarejestrowano niewiele źródeł archeologicznych, w tym jednorodnych fajek glinianych. Zbiór artefaktów związanych ze zwyczajem palenia tytoniu pozyskanych w trakcie badań liczy sobie 38 elementów: 37 fragmentów fajek jednorodnych (w tym 6 główek, 31 cybuchów) oraz jeden niecharakterystyczny fragment główki porcelanowej (tab. 3).

Wśród zbioru z warstwy II na szczególną uwagę zasługuje częściowo zrekonstruowana, przysadzista główka fajki jednorodnej (ryc. 4:4), której kiepski stan zachowania utrudnia identyfikację, jednak ogólna jakość wykonania oraz poziom wytłoczenia oznaczenia jakościowego na piętce jednoznacznie wskazuje na lokalną proveniencję produktu. Na teren Pomorza akcesoria fajczarskie mogły docierać w 2. poł. XVIII w. z wielu niemieckich ośrodków wytwórczych m.in. z Berlina, Weissenspring czy Hann. Münden³⁵, ale najprawdopodobniej owa główka pochodzi z pruskiej manufaktury w Roście, gdzie powstał również zbliżony jakościowo fragment cybucha z częściowo zachowaną inskrypcją RO (zakładając, że to szczątkowo zachowany napis ROSTIN) zarejestrowany w granicach tej samej warstwy. Generalnie datowanie obu zabytków należałoby wiązać z pełnym okresem funkcjonowania ośrodka, ale analiza całego zbioru zabytków z warstwy II wskazuje raczej na górną granicę tego okresu tj. pocz. XIX w. Pozostałą część zespołu reprezentują mało charakterystyczne ułamki cybuchów (14 fragm.) datowane na XVII–XIX w. oraz niewielki fragment główki, o którym można na podstawie przesłanek stylistycznych domniemywać, że również pochodzi z rościńskich warsztatów.

Najstarszym egzemplarzem w zbiorze jest z pewnością fragment cybucha (ryc. 4:5) z ornamentem czterech rombów umiejscowionych wzdłuż cybucha, w które wpisana została lilia otoczona motywem roślinnym. Dodatkowo całość zdbi seria ośmiu niewielkich, nieforemnych otworów rozmieszczonych symetrycznie wokół dekoracji. Jest to dość popularny motyw zdobniczy, który pojawia się w 1. poł. XVII w. w Niderlandach³⁶. Ten motyw zdobniczy jest charakterystyczny dla wyrobów Thomasa Dircksa w latach 1630–1640³⁷. Był to producent z Goudy oznaczający swoje produkty sygnaturą literową TD przedzieloną postacią ptaka. Do tych najstarszych okazów należy również główka fajki jednorodnej wykonanej z jasnej, białej glinki będącej rozwinięciem XVII-wiecznej formy dwustożkowej:

³⁴ Dokładne rozpoznanie jest utrudnione, ponieważ obaj prowadzili warsztat w latach 1500–1542, a ich znaki mistrzowskie (gmerki) nie różnią się zbytnio. Identyfikacja producentów była możliwa dzięki analizie porównawczej fragmentu znalezioneego w trakcie badań z symbolem widniejącym na istniejących dzwonach – Majewski 2005, 51–52.

³⁵ Libert 1990, 9–10; Almeling 1996, 14–16; Teichner 1998.

³⁶ Friederich 1975, 69; Weidner 2000, 32; Oostveen 2004, 70; Gil 2010, 48.

³⁷ Duco 2003, 202–203; Zwaartepunt ruit met kruisbloem.

profil został wydłużony i zaoblony (ryc. 4:6). Zabytek pozbawiony jest sygnatury tak na piętce, jak i na przedniej stronie, dlatego dokładna identyfikacja przedmiotu jest utrudniona. Na podstawie danych metrycznych należy datować ten okaz nie później niż na 2. poł. XVII–pocz. XVIII w. Niedobór cech dystynktywnych utrudnia ustalenie miejsca powstania produktu – podobieństwo w kwestii wielkości i kształtu wskazuje jednak na proveniencję holenderską³⁸. Ostatnim wartym uwagi egzemplarzem jest zachowana w całości główka fajki jednorodnej w typie 2 wariacie e wykonana zapewne w niderlandzkiej Goudzie. Cienkościenny, wykonany z białej glinki okaz posiada lekko zaznaczoną piętę, która dodatkowo została nienaturalnie spłaszczona (ryc. 4:7). Przednią ścianę fajki zaopatrzone w sygnaturę *wąż. Duco i Meulen* w swoich katalogach podają szerokie ramy czasowe (2. poł. XVII–pocz. XIX w.) dla tego oznaczenia. Posiłkując się stylistycznym aspektem główkę należałoby datować na okres ok. 1./2. ćw. XVIII w. i łączyć z ówczesnymi wytwórcami tj. Cornelisem van Leeuwen, Anną Bijland oraz Cornelisem Vermeul³⁹. Pozostała część zbioru reprezentują mało charakterystyczne ułamki cybuchów (15 fragm.) i niewielki fragment główki porcelanowej.

Kwartal XXVI – Pfaffen Strasse (dzisiaj ulica Kasztelańska)

Prace archeologiczno-architektoniczne na terenie kwartału XXVI miały charakter wyprzedzający tj. badania przeprowadzono w związku z planowaną budową kompleksu zabudowy mieszkalno-usługowej⁴⁰. Obszar badań obejmował teren historycznego kwartału XXVI (parcele 400–408) zamkniętego dawnymi ulicami Grosse Wall i Pfaffen oraz murami obronnymi, gdzie znajduje się stanowisko archeologiczne Stargard, stan. 11 – wczesnośredniowieczny gród⁴¹. Badania archeologiczne przy ul. Kasztelańskiej prowadzone były w dwóch etapach. Na początku 2017 r. założono dwa wykopy sondażowe o wym. 5×5 m (ryc. 5:1) w celu dokładnego rozpoznania stratygrafii i jej korelacji z nawarstwieniami z badań Władysława Filipowiaka i Ryszarda Rogosza z lat 60. XX w.⁴² Drugi etap zakładał wykonanie szerokopłaszczyznowych badań na obszarze bliskim 2000 m², zatem eksploracja objęła całą powierzchnię kwartału XXVI. W trakcie odgruzowywania pozostałości po nowożytnych kamienicach i rejestracji układu urbanistycznego parcel zarejestrowano grupę obiektów o charakterze śmietniskowym oraz związanych z infrastrukturą hydrotechniczną tj. latryny, studnie oraz beczki drenażowe, skąd pozyskano większość źródeł archeologicznych, w tym fajek. W końcowej fazie eksploracji poddano warstwy i obiekty związane ze średniowiecznym osadnictwem na tym terenie oraz wykonano serię geologicznych odwiertów w celu lepszego rozpoznania układu nawarstwień na stanowisku. W trakcie badań pozyskano znaczny zbiór źródeł:

³⁸ Por. Hupperetz 1993, 169, fig. 8. Okaz wpisuje się w wariant typu 1, wg Duco (1982, 27, 32).

³⁹ Duco 1982, 52, 47; Duco 2003, 131, 102.

⁴⁰ Stań, Szeremeta 2017; 2018b; 2018c.

⁴¹ Rogosz 2000; Kalita-Skwirzyńska 1983, 6–9. Znajdował się w tym miejscu najstarszy, solidnie obwałowany oraz posiadający ważną funkcję polityczną wczesnośredniowieczny gród.

⁴² Filipowiak 1961, 63–72; 1969, 84–91; Rogosz 1966.

27725 fragmentów zabytków o charakterze masowym, w tym naczyń ceramicznych, kafli piecowych, szkła taflowego i naczyniowego oraz 339 zabytków specjalnych/wydzielonych, w tym przedmiotów z metali kolorowych, skóry, kości, rogu, poroża, monety oraz elementy uprząży końskiej. Zbiór artefaktów związanych ze zwyczajem palenia tytoniu pozyskany w trakcie wszystkich badań przy ul. Kasztelańskiej liczy 230 fragmentów fajek jednorodnych (w tym 40 główek, 6 ustników oraz 184 cybuchy – tab. 4, 5), co stanowi 0,82% całkowitej sumy zabytków pozyskanych w trakcie prac badawczych.

Sondaż I o wym. 5×5 m został zlokalizowany w N części kwartału. Akcesoria fajczarskie, w niewielkiej liczbie (15 fragm.), zarejestrowano jedynie w granicach obiektu 2 tj. kamiennej studni/latrynie (?) i nowożytniej warstwie niwelacyjnej (warstwa V).

Najstarszym, wartym uwagi egzemplarzem zarejestrowanym w zsympisku obiektu 2 jest zachowana prawie w całości cienkościenna główka fajki w typie 3 wariancie f wg Duco o białej barwie wykonana w warsztatach niderlandzkich. Stan wnętrza napychu wskazują, że fajka nie została użyta i mogła ulec zniszczeniu jeszcze w czasie transportu. Na piętce znajduję się dobrze odcisnięta sygnatura *wqz* (ryc. 5:2). Biorąc pod uwagę strukturę wyrobu oraz brak znaku jakościowego na ostrodze zabytek należy datować na 2. ćw. XVIII w. i przypuszczalnie powiązać z manufakturą Cornelisa Vermeula, który posługiwał się tą sygnaturą w latach 1720–1744⁴³. Znacznie młodszą, ale pochodzącą również z warsztatów niderlandzkich jest zachowana fragmentarycznie główka fajki w typie 4 datowana na okres od 2. poł. XVIII do XIX w. Wysoka jakość surowca i wykonania wyraźnie wskazuje na tę proveniencję, jednak brak dodatkowych cech dystynktywnych uniemożliwia dokładną analizę i określenie wytwórcy (ryc. 5:3). Ostatnim znaczącym egzemplarzem jest fragment okazałej (średn. maks. 35,62 mm), zachowanej częściowo, lekko zaokrąglonej główki fajki porcelanowej. Posiada ona również częściowo zachowaną dekorację wykonaną metodą nadruku o barwie czarnej wykonaną na szkliwie (ryc. 5:4)⁴⁴. Zdobienie przedstawia dwie sceny: chłop siedzącego pod drewnianą wiatą i obserwującego koty rywalizujące w pościgu za myszą, a poniżej kobietę, a właściwie jedynie popiersie kobiety ubranej i uczesanej na modłę francuską 2. poł. XVIII w. Sceny uzupełnia nie zachowana w całości inskrypcja (...) *und eine Maus* oraz (...) *in einen Haus*⁴⁵ dzieląca wspomniane sceny. Egzemplarz wzorowo wpisuje się w trend 2. poł. XVIII i XIX w.⁴⁶, kiedy dekoracje często przedstawiały sceny z życia łączone z różnego rodzaju aforyzmami⁴⁷.

W granicach warstwy V w sondażu I warto zwrócić uwagę na fragment cybuchy wykonanego wtórnie tj. pęknięty wcześniej cybuch zaostrzono zbliżając jego

⁴³ Duco 2003, 131, 102; Meulen 2003, 41.

⁴⁴ Metodę nadruku na porcelanie stosowano już w latach 50. XVIII w., a trend w jej użyciu utrzymywał się jeszcze przez cały wiek XIX – Dąbal 2013a, 330.

⁴⁵ Prawdopodobnie jest to fragment popularnego w ówczesnym czasie aforyzmu: *Zwei Katzen und Eine Maus, Zwei Weiber in Einem Haus, Zwei Hund' an Einem Bein, Kommen felten überein.* – Körte 1837, 240.

⁴⁶ Dokładne określenie czasu powstania fajek porcelanowych jest utrudnione, czemu nie sprzyja w dalszym ciągu niedostateczna ilość opracowań tego typu materiału – Miklaszewicz 1995, 350.

⁴⁷ Turek 1993, 104–107.

końcówkę do kształtu stożka. O przywiązaniu do tej fajki lub o akcie desperacji świadczy fakt, że po skróceniu cybucha kanał dymowy został skrócony do 4 cm – na drugim końcu widać wyraźnie ślad po załamaniu cybucha w główkę – i korzystanie z niej mogło stwarzać pewien dyskomfort. Wyraźne cechy poznawcze posiada również fragment cybucha z ornamentem geometrycznym i okalającą go inskrypcją FABRIC : HLESIS (org. FABRICE : SCHLESIS). Jest to jedyny, pewny wśród całego opracowanego zbioru egzemplarz pochodzący z manufaktury w Zborowskim (ryc. 5:6)⁴⁸. Czas powstania cybucha należy ustalić na okres od 2. poł. XVIII w. (po 1753 r.) do 1. poł. XIX w.⁴⁹ Pozostałą część zbioru reprezentują mało charakterystyczne ułamki cybuchów.

Sondaż II o wym. 5×5 m zlokalizowany w centralnej części kwartału XXVI dostarczył sporo materiału fajczarskiego: 159 fragmentów, w tym 21 główek, 2 ustniki oraz 136 fragmentów cybuchów jednorodnych fajek glinianych. Kolekcja pochodzi zaledwie z trzech zamkniętych obiektów o charakterze śmietniskowym.

Zarejestrowany w centralnej części wykopu obiekt 1, pełniący pierwotnie funkcję śmietnika zawierał tylko niecharakterystyczny fragment cybucha oraz zachowaną częściowo owoidalną, grubościenną główkę fajki jednorodnej typu 1 wg Witkowskiej. Na masywnej, cylindrycznej ostrodze zachowała się tarcza – imitacja holenderskiego znaku jakościowego, a na piętce odcisnięta typowa dla rościńskiej pracowni sygnatura literowa A (ryc. 5:5)⁵⁰.

Wypełnisko obiektu 3 uzupełniło kolekcję akcesoriów fajczarskich o trzy fragmenty niecharakterystycznych cybuchów oraz kompletną główkę fajki jednorodnej. Beczulkowaty i grubościenny okaz na ostrodze posiada sygnaturę *stojący lew* (ryc. 6:6)⁵¹. Jakość wykonania oraz rodzaj surowca wskazują jednoznacznie na lokalną proveniencję produktu, który datować należy na 2. poł. XVIII–XIX w. (po 1753/1754 r.).

Najciekawszy i najbardziej okazały zbiór pochodzi z obiektu 2 – zasypiska gruzowo-ceglanego o nieregularnym kształcie zarejestrowanego na całej W części wykopu od strony W, S oraz E zamkniętego w granicach murów kamienno-ceglanych. Spąg obiektu stanowiła posadzka ułożona z dachówek karpiówek oraz rynsztok. Zespół artefaktów pozyskanych w trakcie eksploracji liczy 153 fragmenty w tym 19 główek, 2 ustniki oraz 132 części cybuchów i po analizie wydaje się stosunkowo homogeniczny – wszystkie bliżej rozpoznane okazy pochodzą z XVIII-wiecznych niderlandzkich warsztatów.

Do najstarszych wśród zbioru należy zaliczyć sześć główek, które nie posiadają znaku jakościowego na boku ostrogi. Oznaczona sygnaturą *wąż*, cienkościenna główka o lejkowatym profilu jest najlepiej zachowanym wśród nich egzemplarzem. Reprezentuje typ 2 wariant e wg Duco (ryc. 6:9). Na podstawie cech formalnych oraz

⁴⁸ Zimmermann 1990, 55–57. Wieś w województwie śląskim, w powiecie lublinieckim, w gminie Ciasna.

⁴⁹ Seget 1988, 105–108; 1989, 3–4. Datowanie produktów z miejscowości Zborowskie bezpiecznie należy ustalić na okres funkcjonowania fabryki ze względu na brak wyraźnych wyróżników chronologicznych i typologii.

⁵⁰ Zimmermann 1990. Autor prezentuje tam szereg typowych oznaczeń dla pruskiej pracowni w Roście.

⁵¹ Jest to kolejna typowa próba imitacji znaków towarowych z niderlandzkich warsztatów – por. Zimmermann 1990. Sygnatury na produktach z wytwórni w Roście.

producentckiego oznaczenia egzemplarz należy datować ogólnie na 2. ćw. XVIII w. (przed 1739 r.) i prawdopodobnie wiązać z holenderskim warsztatem Cornelisa Vermeula, który posługiwał się tą sygnaturą w latach 1720–1744⁵². Ten sam typ reprezentuje zachowana częściowo główka fajki z sygnaturą *roemer* z perełkowym otokiem umieszczoną na stronie przedniej (ryc. 7:4). Duco podaje bardzo szerokie ramy występowania tego oznaczenia tj. koniec XVII–pocz. XIX w., a z perspektywy Muelena tę sygnaturę użyto nie wcześniej niż w 1701 r. Biorąc pod uwagę budowę egzemplarza oraz kontekst zespołu należy ustalić czas powstania najwcześniej na 2. ćw. XVIII w. (przed 1739 r.) i przypuszczalnie łączyć z manufakturą Jana Pietersza lub Pietera Fierensa⁵³. W ten sam okres należy również wpisać egzemplarz zachowany fragmentarycznie w typie 3 wariantie f o cylindrycznej, lekko spłaszczonej u dołu ostrodze (ryc. 6:3). Na piętce widnieje odcisnięta sygnatura *dzik* z perełkowym otokiem, wykorzystywana w tym okresie w warsztacie Lieve Pijla, który od 1724 r. stosował to oznaczenie⁵⁴. Za tym, że ostatni egzemplarz pochodzi ze wspomnianego warsztatu przemawia fakt, że w skład zbioru z obiektu 2 wchodzi cybuch z inskrypcją *LIEVEPYL : IN GOUDA* (Lieve Pijl? : In Gouda) wykonaną dookoła z towarzyszącym jej geometrycznym zdobieniem (ryc. 7:2). Podobnie datować należy dwa kolejne, zachowane szczątkowo egzemplarze (ryc. 7:5) – w obu przypadkach zachowała się jedynie niewielka, cylindryczna ostroga oraz część ścianki przedniej. Staranne wykonane fajki z jasnej, białej glinki zapewne w typie 3 posiadają pieczołowicie odcisniętą sygnaturę *trzy krzyże* otoczoną perełkowaniem na piętce. Jedyną różnicę między nimi stanowi filigranowa, plastyczna kropka na lewej stronie ostrogi u jednej z nich (ryc. 6:4). Wyroby z tym oznaczeniem pojawiają się dopiero po 1715 r., a swoje produkty w 2. ćw. XVIII w. sygnują tą marką Klaas Adamsz oraz Lucas Evertse de Jong⁵⁵. Ostatni okaz datowany na 2. ćw. XVIII w. (przed 1739 r.) to zachowana częściowo główka w typie 3 wariantie f wg Duco. Jest to cienkościenna, dobrze wykonana z białej glinki fajka o cylindrycznej ostrodze znakowanej na piętce sygnaturą *koronowane P* (ryc. 6:8), którą posługiwało się w tym okresie trzech wytwórców w Goudzie: Reijnier Blom (1728–1731 r.), Thomas Soufree (1731 r.) oraz Anthonia Soufree/Anthony Souffreu (1731–1760 r.)⁵⁶.

Drugą grupę wartych uwagi zabytków stanowią obiekty posiadające oznaczenie jakościowe na ostrodze, tym samym datowane nie wcześniej niż na 1739 r. Najlepiej zachowany i w znacznej mierze zrekonstruowany egzemplarz o owoidalnej główce z cylindryczną ostrogą i zachowanym cybuchem dł. 104,70 mm reprezentuje typ 3 w wariantie f wg Duco. Na lewej stronie ostrogi widnieje starannie wykonany herb, a piętka oznaczona jest sygnaturą *33 pod koroną* (ryc. 6:1). Biorąc po uwagę pełny zespół cech formalnych i metrycznych czas powstania egzemplarza należy ustalić w przybliżeniu na poł. XVIII w. W tym czasie wymienionym oznaczeniem

⁵² Duco 2003, 131, 102; Meulen, 41.

⁵³ Duco 2003, 142; Meulen 2003, 45.

⁵⁴ Meulen 2003, 42; Onversierd.

⁵⁵ Duco 2003, 149; Meulen 2003, 57.

⁵⁶ Duco 2003, 153; Meulen 2003, 79.

sygnowali swoje produkty Hendrik oraz Jan Nieuwland, producenci z Goudy⁵⁷. Tenże typ i stylistykę reprezentuje kolejny egzemplarz, zachowana prawie w całości główka sygnowana na pięćce *herbem miasta Hamburga* (ryc. 6:7) i posiadająca niewielką plastyczną kulkę na prawej stronie ostrogi. Ducu podaje, że produkty z tym oznaczeniem produkowano najpóźniej do 1763 r., a ostatnim wytwórcą posługującym się nim był Jan de Vriend, który działał w latach 1737–1763 r.⁵⁸ i tak należy datować czas powstania tego zabytku. Z tego samego warsztatu, a być może nawet z tej samej partii towaru pochodzi zachowana szcążkowo główka datowana tożsamo – zachowała się jedynie ostroga z bliźniaczymi oznaczeniami jak poprzedni okaz oraz fragment ścianki przedniej. Kolejne dwie główki stylistycznie i metrycznie bezpośrednio korespondują z tymi wcześniejszymi. Obie są delikatne, cienkościenne i posiadają proporcjonalną, cylindryczną ostrogę z herbem miasta Gouda na lewej jej stronie. Jedna z nich dodatkowo posiada niewielką, pojedynczą kulkę plastyczną po prawej oraz lewej stronie i wygląda na nieużywaną. W obu przypadkach sygnatura została naniesiona na pięćce i jest nią *wąż* (ryc. 6:2, 5). Stylistyka oraz oznaczenia obu przedmiotów wskazują na czas powstania w poł. XVIII w. Właścicielami warsztatów w Goudzie znakującymi swoje produkty tą sygnaturą byli Lucaes Evertse de Jong (1744–1761) i wdowa po nim (1761–1769) oraz Cornelis van der Wal. (1744–1759)⁵⁹. Za tym, że dwa ostatnie egzemplarze pochodzą z pierwszego warsztatu przemawia fakt, że w skład zbioru z obiektu 2 wchodzi trzy fragmenty cybuchów z inskrypcją LUCAS 000 : DE IONG wykonaną dookoła z towarzyszącym jej geometrycznym zdobieniem (ryc. 7:1)⁶⁰.

Określenie ram czasowych powstania danego zabytku oraz jego dokładna identyfikacja często jest utrudniona przez jakość wykonania lub procesy podepozycyjne, jak w przypadku cybucha z inskrypcją C (R ?) [...] (A?) NSOM. Modyfikacje i uproszczenia stosowane przez samych wytwórców również mogą utrudniać ściśle rozpoznanie⁶¹.

Zdecydowanie niepowtarzalnym wśród całego zbioru zabytków ze Stargardu jest niewielki fragment cybucha zdobiony na całej zachowanej długości. Posiada on widoczny szew od formy, który został wygładzony i przyozdobiony serią niewielkich linii poprzecznych w stosunku do linii cybucha. Prostopadle do linii kanału dymowego umieszczono inskrypcje IGMI oraz IER, które znajdują się między dwoma pasmami plastycznej, dookoła „drabinki”. Pozostała część zdobiona jest ornamentem w postaci plastycznych łusek, które od sygnatury oddziela dookoła pasmo miniaturowych okręgów, w nie zaś wpisane są mniejsze okręgi (ryc. 7:3). Cybuch pierwotnie był częścią fajki z głową szczupaka, finezyjnej formy produkowanej w Goudzie w poł.

⁵⁷ Ducu 2003, 190–191; Meulen 2003, 91.

⁵⁸ Ducu 1982, 59; 2003, 125.

⁵⁹ Ducu 2003, 131; Meulen 2003, 41.

⁶⁰ Produkty tej manufaktury zapewne były dość popularne na rynku stargardzkim i szczecińskim, o czym świadczy ich systematyczna obecność w pozyskiwanym materiale archeologicznym por. Kwiatkowski 2009/2010, 365; 2012, 7, ryc. 7; Walkiewicz 2000a, 292–293.

⁶¹ Ducu 2004, 87.

XVIII w.⁶² i tak należy również datować czas powstania stargardzkiego egzemplarza, który celnie wpisuje się w pełne ramy chronologiczne zbioru pozyskanego z obiektu 2 tj. 1. poł.–pocz. 2. poł. XVIII w.

Resztę zbioru reprezentują mało charakterystyczne ułamki cybuchów, ustniki oraz szczątkowo zachowane główki fajek jednorodnych datowane na XVII–XIX w., chociaż biorąc pod uwagę pełen kontekst i zakładając względną homogeniczność należałoby się skłonić ku uściśleniu i wskazaniu na 1. poł.–pocz. 2. poł. XVIII w. jako czas jego powstania.

Sezon badawczy w latach 2017–2018 objął cały obszar kwartału XXVI, jednak materiał fajczarski zarejestrowano jedynie w granicach trzech obiektów. Jednym z nich była drewniana, nowożytna latryna (obiekt 4) uchwycona w centralnej części wykopu, skąd pochodzi 99% pozyskanego materiału. Latrynę zarejestrowano w bliskim sąsiedztwie sondażu II, dlatego też materiał z niej pozyskany koresponduje bezpośrednio z tym z zasypiska obiektu 2. Łącznie podczas całego sezonu pozyskano 55 fragmentów jednorodnych fajek glinianych, w tym 16 główek, 3 ustniki oraz 36 fragmentów cybuchów (tab. 5).

Jedynym istotnym egzemplarzem spoza zbioru z obiektu 4 jest zachowana fragmentarycznie główka fajki typu 3 wg Duco. Egzemplarz pochodzi z wypełniska obiektu 18, drewnianej beczki zlokalizowanej w tylnej części parceli i być może pełniącej funkcję śmietnika. Główka posiada kompletną, cylindryczną ostrogę, na której lewej stronie odcisnięto herb miasta Goudy. Ostroga sygnowana jest znakiem 33 *pod koroną* (ryc. 7:8). Podobnie jak w przypadku główki o tej samej stylistyce z obiektu 2 (*Sondaż II*), czas powstania egzemplarza należy ustalić na poł. XVIII w., a Hendrika Nieuwlanda (1736–1766 r., okres wykorzystywania sygnatury) jako domniemanego wytwórcę⁶³.

Materiał fajczarski pozyskany w trakcie eksploracji obiektu 4 jest mocno rozdrobiony – zabytki posiadają ślady po przepaleniu, co zdecydowanie utrudniło ich rekonstrukcję i identyfikację. Szczególnie interesujące są dwie główki (ryc. 7:6, 9), z tego jedna zachowana w całości, reprezentujące typ 3 o cylindrycznej piętce. Po lewej stronie zachowanej w całości główki umieszczono znak jakości – herb Goudy, zaś na piętce znalazła się sygnatura *herb miasta Hamburga*. Czas powstania egzemplarza na podstawie identyfikacji znaku producenta oraz stylistyki należy ustalić na poł. XVIII w. i podobnie jak w przypadku okazów z obiektu 2, łączyć z manufakturą Jan de Vrienda (1737–1763 r., okres wykorzystywania sygnatury)⁶⁴. Ta sama stylistyka oraz okres powstania cechuje zachowaną kompletnie główkę z sygnaturą *wieża Goudy* na piętce (ryc. 7:7). Duco i Meulen podają szerokie ramy wykorzystania tej sygnatury w przemyśle fajczarskim tj. lata 1714–1914, jednak na podstawie analizy typologicznej produkt należałoby wiązać raczej z wytwórcą

⁶² Duco 1987, 102; "B:V:EVEN" wissenbek, http://pipemuseum.nl/index.php?hm=4&dbm=1&hg1=1&datering_start=1750&datering_eind=1775&q=1&wmod=dia&sortby=datering_kruis&startnum=336&id=720#4.

⁶³ Duco 2003, 190; Meulen 2003, 91.

⁶⁴ Duco 1982, 59; 2003, 125.

posługującym się tym oznaczeniem w poł. XVIII w., a jest nim Jan Woerlee⁶⁵. Do kolekcji z obiektu 4 przynależy dodatkowo niewielki fragment cybucha posiadającego inskrypcję *LUCAS* umieszczoną prostopadle w stosunku do linii cybucha. Z pewnością należy wiązać go z manufakturą wspomnianego już kilkakrotnie Lucasa Evertse de Jonga i datować na poł. XVIII w. Pozostałą część zbioru reprezentują ułamki cybuchów i główek nie posiadające cech dystynktywnych.

Kwartal XXVIII – róg Schuh- oraz Haarstr. (dzisiaj ulice: Szewska i Włosiennicza)

Badania na terenie kwartału XXVIII dostarczyły wiele informacji nie tylko dotyczących zabudowy nowożytniej oraz średniowiecznej, ale także o samym zagospodarowaniu terenu i warunkach życia minionej społeczności – na terenie parcel o numerach 440 i 441 zarejestrowano ślady pracowni odlewniczej oraz kadzie garbarskie związane ze skórnictwem produkcją rzemieślniczą (parcele 441, 443)⁶⁶. Największą liczbę materiału ruchomego pozyskano w trakcie eksploracji nawarstwień oraz obiektów nowożytnych, w tym w obiektach zamkniętych, głównie sanitarnych tj. latrynach: obiekt 11 (ryc. 8:1) i obiekt 7a⁶⁷.

Zbiór akcesoriów fajczarskich pozyskanych w trakcie badań liczy 220 elementów, w tym 217 fragmentów fajek jednorodnych (w tym 52 główki, 8 ustników, 157 cybuchów oraz cybuchów z zachowaną znikomą częścią główki lub szyjki), 1 fragment główki fajki porcelanowej, 1 kompletną drewnianą lulkę oraz 1 kapturek ze stopu miedzi (tab. 6), co stanowi 0,31% całkowitej sumy zabytków pozyskanych w trakcie prac badawczych.

KAMIENICA 23 – OBIEKT 2

Eksploracja wkopu pod fundament nowożytniej kamienicy – obiekt 2 uzupełniła kolekcję akcesoriów fajczarskich o 1 główkę i 10 fragmentów cybuchów, z czego jedyny, warty uwagi posiada zachowaną kompletnie szeroką, ale niską ostrogę i niewielką część przedniej strony główki. Piętka oznakowana została literową sygnaturą *ID pod gwiazdą* (ryc. 8:2). Duco podaje, że egzemplarze z tym znakiem produkowane były w Goudzie w latach 1660/1665–1670/1675 r., ale nazwisko wytwórcy nie jest znane⁶⁸. Stan zachowania zabytku utrudnia określenie typu, jednak biorąc pod uwagę okres występowania stempla można domniemywać, że główka należała do typu 1. Kolejny egzemplarz, również zachowany częściowo tj. niewielki fragment lewej ścianki główki oraz szeroka, cylindryczna ostroga znaczona na piętce sygnaturą *DB pod koroną* (ryc. 8:3) reprezentuje nieznacznie młodszy typ 2. W Goudzie na przełomie XVII i XVIII w. swoje wyroby oznaczał w ten sposób tylko Daniel Willemsz. Van

⁶⁵ Duco 2003, 146; Meulen 2003, 55.

⁶⁶ Więcej zob. Majewski, Stań 2015; Stań 2016.

⁶⁷ Stań 2016; 2017; 2018.

⁶⁸ Duco 2003, 157.

Boksel (okres wykorzystywania sygnatury: 1693–1730/1743 r.)⁶⁹ i na ten okres należy określić czas powstania tego zabytku. Resztę zbioru reprezentują mniej charakterystyczne ułamki.

KAMIENICA 23 – OBIEKT 7

Zarejestrowany w tylnej części parceli nr 442 (Kamienica 23) obiekt ceglano-kamienny zachował się jedynie w części fundamentu i pełnił pierwotnie funkcję murowanego niewielkiego magazynu (składu) lub śmietnika przylegającego bezpośrednio do ścian budynku. Materiał pozyskano w trakcie eksploracji zasypiska i doczyszczania powierzchni użytkowej. Pozyskany zespół liczy siedem elementów, w tym jeden niewielki, niecharakterystyczny fragment główki oraz sześć fragmentów cybuchów fajek jednorodnych. Jeden z cybuchów posiada zachowaną niewielką część szerokiej, niskiej ostrogi oraz sygnaturę *złoty kwiat* – nagietek (?) (hol. *Goudsbloem*). Tę formę oznaczenia swoich produktów stosował jedynie niderlandzki wytwórca Reijnier Janse Blom, którego warsztat istniał w latach 1660–1702 r.⁷⁰ i taki czas powstania należy przyjąć dla tego egzemplarza (ryc. 8:5). Na podstawie podobieństwa formalnego i metrycznego dla reszty zbioru należy przyjąć podobną chronologię.

KAMIENICA 24 – OBIEKT 2

Zbiór liczy jedynie sześć fragmentów cybucha, z czego jeden posiada szeroką, ale krótką ostrogę (ryc. 8:6) charakterystyczną dla XVII–wiecznych wyrobów angielskich i holenderskich⁷¹. Resztę zbioru reprezentują okazy mało charakterystyczne.

KAMIENICA 24 – OBIEKT 3

W trakcie eksploracji i doczyszczania nowożytnego bruku kamiennego (obiekt 3) w tylnej części kamienicy 24 (parcela nr 443) zarejestrowano niewielki fragment zdobionego reliefowo cybucha fajki jednorodnej (ryc. 8:4). Zarówno w górnej, jak i w dolnej części wyraźnie widoczne są szwy produkcyjne od formy. Cybuch zdobiony jest dookolnym motywem liści dekorowanych perełkowaniem wzdłuż pierzastego ożyłkowania liści, które swój początek biorą z dookolnej listwy plastycznej z drugiej strony przechodzącej w krągłe zgrubienie. Motyw zdobniczy w postaci dookolnego ornamentu roślinnego jest charakterystyczny dla produktów niderlandzkiej Goudy w 2. ćw. XVII w.⁷² Analogiczny wątek dekoracyjny występuje głównie na produktach wytwarzanych przez Stevena Hendricksza prowadzącego warsztat fajczarski w latach 1630–1645⁷³ i tak należy datować czas powstania stargardzkiego egzemplarza.

⁶⁹ Duco 2003, 155.

⁷⁰ Meulen 2003, 43.

⁷¹ Por. Atkinson, Oswald 1969, 8–9, fig. 1:5, 13; Duco 1987 31–33.

⁷² Duco 1987, 144.

⁷³ Duco 1987, 84–85; Zwaartepunt geometrische bloemmotieven, Zwaartepunt geometrische bloemmotieven.

KAMIENICA 24 – OBIEKT 11

Największy i zwarty zespół tworzą zabytki pozyskane w trakcie eksploracji latryny oraz wkopu konstrukcyjnego na tyłach kamienicy 24 (parcela nr 443). Drewniana konstrukcja została rozpoznana w tylnej części parceli nr 443. Stan zachowania tj. mocne rozdrobnienie i wytarcie fragmentów, mimo ich znacznej ilości, nie pozwoliło na rekonstrukcję pełnych form.

Niewątpliwie najciekawszy okaz wśród zbioru stanowi zachowana w całości główka drewnianej lulki – kolisty, niezdobiony kominek łagodnie przechodzący w gładką szyjkę w kształcie rozszerzonej tulei (ryc. 9:1). Wewnątrz część fajki o śr. maks. 21,8 mm i głębokości ok. 20 mm, jest mocno nadpalona, co świadczyć może o wielokrotnym użyciu. Zabytek został wykonany z jednego kawałka materiału. Ostateczny kształt i profilowanie zostało wykonane nożem o zaoblonym ostrzu, o czym świadczą ślady poprodukcyjne widoczne na spodniej części. Pozostała powierzchnia została dokładnie wygładzona. Stargardzki egzemplarz stanowi część składową złożonego narzędzia do palenia tytoniu i razem z osobnym ustnikiem i cybuchem tworzył całość. W Europie tego typu fajki pojawiły się już w początkach XVII w. dzięki kontaktom handlowym z Turcją⁷⁴, ale zastosowanie drewna jako materiału do ich wytwarzania nie było rozpowszechnione. Dopiero pod koniec XVII w. na szerszą skalę zaczęto wytwarzać drewniane fajki w Geislingen⁷⁵, a przemysłową produkcję rozpoczęto m.in. w miastach Ulm, Getynga i Ruhla w połowie XVIII w.⁷⁶ Drewniane fajki przeważnie nie były opatrzone znakiem producenta, co utrudnia lub uniemożliwia określenie ich proveniencji. Stargardzki zabytek również nie posiada żadnych oznaczeń cechowych, ale jakość wykonania oraz wykończenia, które można określić jako przeciętne wskazują raczej na niewielką produkcję lokalną lub na użytek własny. Stargardzki egzemplarz datowany jest na poł. XVIII w. na podstawie analizy zespołu pozyskanego z wypełniska obiektu 11.

Zdecydowaną większość zbioru stanowią niecharakterystyczne, mocno starte i rozdrobnione fragmenty fajek jednorodnych, których stan, pomimo zwanego kontekstu uniemożliwia dokładną rekonstrukcję form (patrz tab. 6). Wśród nich udało się bliżej zidentyfikować tylko kilka egzemplarzy posiadających jakiegokolwiek cechy dystynktywne. Do nich należy zaliczyć cztery zachowane w różnym stopniu fragmenty lejkowatych główek w typie 2 wariantie d/e sygnowane znakiem *wąz* na przedniej ścianie główki. Tylko jedna z nich zachowana została w całości (ryc. 9:3), jednak biorąc pod uwagę zwarty kontekst oraz podobieństwo pod względem kształtu i struktury należy traktować je jako tożsame. Zachowana w całości cienkościenna główka wykonana jest z białej glinki, a zachowana, stożkowata ostroga jest niewielkich rozmiarów. Wszystkie cztery główki należy datować na 1. poł. XVIII w., przed 1739 r. i łączyć z niderlandzką produkcją warsztatów Cornelisa Vermeula, Cornelisa van

⁷⁴ Paś 2005, 17.

⁷⁵ Zimmermann 2012, 12. Geislingen – miasto w Niemczech, w kraju związkowym Badenia-Wirtembergia, w rejencji Stuttgart, w regionie Stuttgart, w powiecie Göppingen.

⁷⁶ Paś 2005, 18.

Leeuwena lub Anny Bijland⁷⁷, podobnie jak w przypadku większości egzemplarzy z sygnaturą *wąz* pozyskanych w trakcie badań w Stargardzie⁷⁸.

Podobnie datować należy dwie zachowane szczątkowo i stylistycznie zbieżne główki fajek (ryc. 9:5). W obu przypadkach zachowała się jedynie niewielka, cylindryczna ostroga sygnowana na piętce sygnaturą *trzy krzyże* zdobioną dookoła perelkowaniem. Oba egzemplarze należy datować dopiero po 1715 r., kiedy zaczęto używać tego oznaczenia, ale nie później niż 1739 r. W tym okresie swoje produkty tą marką w Goudzie sygnowali Klaas Adamsz oraz Lucas Evertse de Jong⁷⁹.

Holenderską, XVIII-wieczną proveniencję potwierdzić da się również u części cybuchów noszących ślady inskrypcji towarzyszących dookolnym geometrycznym zdobieniom. Wśród nich znajduje się niewielki fragment z napisem *** *TEUNIS : CRANSOM* *** (ryc. 9:4), który został już zarejestrowany w trakcie badań na terenie miasta, jednak jego dokładna identyfikacja wydaje się w dalszym ciągu bardzo utrudniona lub niemożliwa⁸⁰. Kolejnymi przykładami są cybuchy, których zdobienie ma wartość sygnatury i odnosi się bezpośrednio do konkretnego wytwórcy tj. *DEVOS* (org. Jakub de Vos: 1729–1755⁸¹) lub *UCAS* (org. Lucas Evertse de Jong: 1744–1761⁸²).

W wypełniku obiektu 11 zarejestrowano jedyny wśród całego pozyskanego w latach 2013–2018 materiału fragment główki reprezentujący typ 5 wg Duco lub typ 5 wg Witkowskiej, który nie posiada ostrogi (ryc. 9:2). Stan zachowania uniemożliwia dokładną identyfikację, chociaż jakość wykonania mogłaby wskazywać na pruską proveniencję. Niemożność dogłębnej identyfikacji ze względu na brak cech dystyngtywnych pozwala jedynie na ogólne określenie chronologii tego zabytku w granicach XVIII–1. poł. XIX w.

Część zbioru pozyskanego w trakcie badań na kwartale XXVIII pozbawiona jest kontekstu ze względu na charakter pozyskania tj. mechaniczne odgruzowywanie lub doczyszczanie murów kamienic⁸³. Problem w jednoznacznym umiejscowieniu w przestrzeni i układzie stratygraficznym pewnej liczby ułamków zmusza autora do opracowania ich w toku indywidualnym, a grupa tych zabytków nie może być w żadnym wypadku traktowana jako zespół.

Do najciekawszych egzemplarzy z tej grupy należy zachowana prawie w całości, cienkościenna główka fajki z reliefowym ornamentem w postaci *róży* wykonana z białej glinki w warsztatach niderlandzkich (ryc. 10:1). Na cylindrycznej ostrodze umieszczono niewielką, plastyczną kropkę po prawej i po lewej stronie. Stworzona przez Freidericha typologia⁸⁴ pozwala znacznie zawęzić ramy chronologiczne

⁷⁷ Duco 1982, 51; 2003, 106; Meulen 2003, 41.

⁷⁸ Kwiatkowski 2009/2010, 361–362; 2010, 543–544.

⁷⁹ Duco 2003, 149; Meulen 2003, 57.

⁸⁰ Kwiatkowski 2010, 544–545.

⁸¹ Duco 2003, 130; Meulen 2003, 41.

⁸² Duco 2003, 131; Meulen 2003, 41.

⁸³ Ze względu na znaczny udział wielkich kamieni w zasypisku, prace początkowo prowadzone były przy użyciu ciężkich maszyn budowlanych – uniemożliwiał to często precyzyjne rozpoznanie układu stratygraficznego, a materiał w ten sposób pozyskany ma luźny charakter.

⁸⁴ Friederich 1975, 117.

występowania danej formy zdobienia na podstawie liczby płatków oraz płatków i liści róży. Dla egzemplarza ze Stargardu reprezentującego typ o pięciu płatkach z liśćmi należy przyjąć lata 1620–1700 oraz 1725–1775 jako czas występowania. Swoim rozmiarem egzemplarz wpisuje się jeszcze w stylistykę form końca XVII w. i dlatego należy go datować raczej na koniec XVII w.

Główka fajki przedstawiona na ryc. 10:2 jest ciekawym przykładem zastosowania odmiennej techniki produkcyjnej. Zachowany fragmentarycznie zabytek wypalony został w atmosferze redukcyjnej, dzięki czemu nabrał on barwy siwej⁸⁵. W przekroju główka jest w kształcie foremnego sześciokąta. Pierwotnie powierzchnia zabytku mogła w całości tworzyć motyw zdobniczy w postaci lancetowatych liści biegnących wzdłuż cybucha i mającego zwieńczenie w połowie wysokości główki⁸⁶. Zachowany fragment cybucha jest spłowany, a na wysokości szyjki wyżłobiony został niewielki rowek, być może służący do ustabilizowania mocowanego osobno wtórnego przedłużenia cybucha. Stopień wysłużenia i napraw włożonych w ten przedmiot wskazywać może na przywiązanie emocjonalne lub niemożliwość wymiany. Odkrywane w trakcie badań archeologicznych egzemplarze o zbliżonych cechach formalnych i metrycznych datowane są na 1. poł. XVIII w. i utożsamiane z niemieckimi wytwórcami fajczarskimi⁸⁷. W redukcyjnej atmosferze wypalony został również fragment cybucha zdobionego dookólnym, geometrycznym motywem wykonanym radełkiem lub stemplem obrotowym, jednak brak dodatkowych cech dystynktywnych uniemożliwia dokładną datację tego zabytku.

Rycina 10:5 ukazuje jedyny wśród całego zbioru kapturek wykonany ze stopu miedzi – brązu lub mosiądzu. Przedmioty tego typu służyły kontroli dostępu powietrza do tłącego się tytoniu, ale oprócz tego spełniały funkcje ozdobne. Mocowano je za pomocą niewielkiego zawiasu na kryzie osadzonej na obrzeżu końca główki fajek glinianych, porcelanowych, sepiolitowych i drewnianych⁸⁸. Średnica stargardzkiego egzemplarza wynosiła maks. 32,60 mm, jednak kołnierz umiejscowiony w dolnej części zabytku i wchodzący do kryzy lub bezpośrednio do wnętrza fajki wskazuje, że średnica wnętrza główki, do której zamocowany był kapturek miała ok. 30 mm. W przekroju posiada on kształt kapelusika z płasko ściętym daszkiem. Górna, zewnętrzna powierzchnia zdobiona jest ornamentem roślinnym opisanym na foremnym sześciokącie umieszczonym w centralnej części zabytku. Dodatkowo na górnej płaszczyźnie umieszczono sześć niewielkich otworów dymowych o śr. 2 mm. Biorąc pod uwagę luźny kontekst znaleziska (odgruzowywanie piwnicy) oraz utrzymujący się w XIX w. trend w produkcji złożonych fajek z metalowym kapturkiem, stargardzki egzemplarz należałoby ogólnie datować na XIX lub pocz. XX w.⁸⁹

⁸⁵ Na podstawie obserwacji organoleptycznej niemożliwe jest dokładne określenie surowca.

⁸⁶ Por. Almeling 1996, 36–37, Abb.31. Podobny motyw zdobniczy stosowano w wielu wariantach w niemieckiej fabryce funkcjonującej w latach 1671–1785 w miejscowości Münden leżącej u zbiegu rzek Fuldy i Werry.

⁸⁷ Noll, Stecher 2002, 48.

⁸⁸ Szewczyk-Wojtasiewicz 2017, 417.

⁸⁹ Mnogość i różnorodność tego typu zabytków utrudnia dokładną identyfikację oraz datowanie, jednak zdecydowana większość form posiadających metalowy kapturek lub rejestrowanych pojedynczo kapturków datowanych jest na XIX w. – por. Paś 2005, 35–91; Morawski 2012, 73–77; Szewczyk-Wojtasiewicz 2017, 418–424.

Zachowana fragmentarycznie główka fajki przedstawiona na ryc. 10:3 została zarejestrowana w trakcie odgruzowywania tylnej części kamienicy 24 (parcela nr 443). Pomimo fatalnego stanu zachowania wyraźnie na piętce zachowała się sygnatura liczbowa 39 *pod koroną*, która to wg Duco oraz Meulena pojawia się dopiero w 1730 r. Brak znaku na bocznej stronie ostrogi zamyka ramy chronologiczne zabytku, który należy datować na czwartą dekadę XVIII w. i wiązać z jedynym wytwórcą w niderlandzkiej Goudzie, który posługiwał się tym oznaczeniem w latach 1730–1768/71: Janem Pronckiem⁹⁰.

Podobnie datować należy zachowaną częściowo główkę fajki jednorodnej z sygnaturą *wąż* umieszczoną na przedniej stronie główki (ryc. 10:4). Lejkowaty egzemplarz reprezentuje wariant e w 2 typie, który powszechnie stosowano w latach 1715–1735⁹¹. W tym okresie (1720–1744) sygnaturą *wąż* swoje produkty oznaczał Cornelis Vermeul i możliwe, że to właśnie z jego warsztatem należy powiązać ten zabytek⁹².

Resztę zbioru reprezentują niecharakterystyczne ułamki cybuchów, ustniki oraz szczątkowo zachowane główki fajek jednorodnych ogólnie datowane na wieki od XVII do XIX, których podstawowe dane formalne i metryczne zawarte są w tabeli 6.

Podsumowanie

Zbiór akcesoriów do palenia tytoniu pozyskanych w Stargardzie może być ważnym źródłem do interpretacji zmian społeczno-ekonomicznych zachodzących w nowożytnych miastach. Wnikliwe studia na materiałem pozwalają na ukazanie różnorodności pod względem kształtu, struktury, a tym samym jego proveniencji, co może ułatwić wskazanie kierunków oraz dróg handlowych Stargardu w XVII–XIX w. Niemożliwym jest dokładne określenie proveniencji wszystkich zebranych okazów, jednak na podstawie tych o sprecyzowanej metryce śmiało można stwierdzić, że wytwory niderlandzkie stanowią blisko 97% z całego zbioru. Analizując zespoły fajczarskie pozyskane w trakcie badań archeologicznych miast Pomorza⁹³ wydaje się to aktualnie standardem i potwierdza jedynie fakt dominacji ilościowej niderlandzkich akcesoriów do palenia tytoniu w XVII i 1. poł. XVIII w.⁹⁴ O dużej popularności i rosnącym zapotrzebowaniu w tym czasie na zagraniczne (niderlandzkie) produkty świadczyć mogą dodatkowo m.in. ilość importowanych fajek i zyski z tego płynące rejestrowane w kołobrzeskim porcie w 1. poł. XVIII w.⁹⁵ Stopniowe pojawienie się w stargardzkich inwentarzach produktów lokalnych (np. z Rościna) w 2. poł. XVIII w., a przy tym zanik towarów importowanych ma swoje udokumentowane podłoże polityczne i związane jest bezpośrednio z polityką merkantylizmu sukcesywnie

⁹⁰ Duco 1982, 100; 2003, 191; Meulen 2003, 92.

⁹¹ Duco 1982, 111.

⁹² Duco 2004, 106; Meulen 2003, 41.

⁹³ Kwiatkowski 2010, 367; Walkiewicz 2000a, 295–296; Walkiewicz, Kamiński 1996.

⁹⁴ W tym miejscu warto zaznaczyć, że zdecydowana większość materiału pozyskanego w latach 2013–2018 w Stargardzie zamyka się w tych ramach czasowych.

⁹⁵ Wg statystyk w 1735 roku do kołobrzeskiego portu trafiło 140,6 tys. sztuk fajek – Lesiński 1982, 321.

wprowadzaną w życie od 1740 r. przez pruskiego króla Fryderyka II. Import części towarów, w tym m.in. jednorodnych fajek, etapowo zostaje zatrzymany na rzecz rozwoju warsztatów lokalnych oraz eksportu⁹⁶. Ten swoisty zwrot gospodarczy dobrze widoczny jest w zestawieniu stosunku eksportu do importu fajek w poł. XVIII w. Szczeciński port do 1758 r. zmniejsza etapowo przyjmowanie holenderskich produktów fajczarskich, by w 1759 r. całkowicie je wykluczyć z obiegu⁹⁷, a tym samym kładąc nacisk na promocję produktu krajowego⁹⁸. Ten proces przysłużył się znacząco do rozwoju regionalnych wytwórni, które mogły ucierpieć w trakcie wojny siedmioletniej⁹⁹.

Upowszechnienie zwyczaju palenia tytoniu i szeroki dostęp do akcesoriów do jego używania niezaprzeczalnie przypada na XVIII stulecie. Z pewnością związane jest to z łatwiejszym dostępem do samego tytoniu¹⁰⁰, którego liczba regularnych plantacji w tym czasie systematycznie wzrasta¹⁰¹. Problematicznym zagadnieniem w dalszym ciągu zdaje się jednak XVII-wieczny obrót tytoniem, przyborami fajczarskimi, ich dostępnością na rynku stargardzkim. Przypuszczalnie za początek obrotu tytoniem i budowania tradycji palenia dla tej części Pomorza należałoby przyjąć dopiero rok 1639 r., kiedy do portu w Szczecinie przyłynął pierwszy statek z Amsterdamu mający tytoń na pokładzie¹⁰². Wśród marynarzy zwyczaj spożywania używki był związany z fajką¹⁰³, dlatego przypuszczalnie razem z rośliną przywieźć mogli oni pierwsze jej egzemplarze. Niewielki odsetek okazów datowanych na XVII w. znajdujących w trakcie badań w Stargardzie potwierdza w znacznym stopniu twierdzenie, że tytoń w tym okresie należał do grona towarów luksusowych, a samo jego spożycie wiązało się niekiedy ze zmiennymi obostrzeniami¹⁰⁴. Niska liczba zabytków w inwentarzach z tego okresu może być zatem zwyczajnie wynikiem tego, że glinianych fajek w tym czasie do Stargardu trafiło niewiele ze względu na ceny akcesoriów do palenia lub/i samej używki.

Wśród szeregu sygnatur, które pojawiają się na przednich ściankach lub na piętkach jednorodnych fajek pozyskanych w Stargardzie i Szczecinie istnieje pewna powtarzalność. Oznaczenia takie jak *33 pod koroną*, *trzy krzyże*, *herb miasta Hamburga*, *siedzący lis*, a w szczególności *wąż*¹⁰⁵ datowane generalnie na 1. poł. XVIII w. wydają się nader powtarzalne, dlatego można przypuszczać, że grono wybranych pracowni

⁹⁶ Gaziński 2000, 23–29; Salmonowicz 1985; 144; Walkiewicz 2000a, 287.

⁹⁷ Gaziński 2000, 326; Witkowska 1989/1990, 283.

⁹⁸ Gaziński 2000, 301, 326.

⁹⁹ Systematyczny wzrost eksportu jest zbieżny z rewitalizacją i rosnącą świetnością wytwórni w Rościnie zanotowaną od 1764 do końca XVIII w., kiedy właścicielami jej byli kolejno Wilhelm Ludwik Lüder oraz Izaak Salingre (Salinger) – Witkowska 1989/1990, 283–285; Zimmermann 1990, 55–56. Sam Izaak Salingre zajmował się handlem tytoniem już w 1765 r. tj. 10 lat przed przejściem wytwórni w Rościnie – APS, Zbiór Wehrmanna, 119.

¹⁰⁰ Archiwalia potwierdzają istnienie w Stargardzie dynamicznie działającego cechu tabaczników, którym 15 sierpnia 1740 r. nadano nowy, rozszerzony statut – APS, Zbiór Wehrmanna, 127.

¹⁰¹ Rosnąca liczba miejscowych upraw za panowania Fryderyka Wilhelma I nie zmniejsza tym samym ilości sprowadzanego lepszego jakościowego tytoniu z zachodniej Europy – Gaziński 2000, 323.

¹⁰² APS, RiS, 109. Wymiana handlowa z portem w Amsterdamie miała raczej charakter ciągly biorąc pod uwagę, że jeszcze w połowie XVIII w. statki docierały do Kołobrzegu – Lesiński 1982, 321–323.

¹⁰³ Zimmermann 1990, 8–9; Zając, Zimmermann 2011, 10–15.

¹⁰⁴ Marcinek 2012, 64–72. Przykładowo w 1640 r. w carskiej Rosji palenie tytoniu określano jako grzech śmiertelny, a za jego nieuprawnione posiadanie groziły nawet tortury.

¹⁰⁵ Por. Walkiewicz 2000a, 295–296; Kwiatkowski 2009/2010; 2010; 2012; Cnotliwy 2014, 398, ryc.60:8.

fajczarskich posiadało wyłączność na eksport swoich produktów do określonych portów. Koncepcję tę może potwierdzać fakt, że zespoły znajdujące zarówno w Kołobrzegu jak i Gdańsku reprezentowane są przez całkowicie odmienne zestawy sygnatur¹⁰⁶.

Największe i najbardziej zwarte zbiory akcesoriów do palenia tytoniu pozyskane w trakcie badań na terenie Stargardu pochodzą z zamkniętych obiektów jak studnie lub latryny, których kontekst jest relatywnie czytelny. Zastanawiająca jest kwestia pojawiania się fragmentów fajek na stanowiskach o charakterze sepulkralnym. W przypadku materiału pochodzącego z krypt stargardzkiej kolegiaty należy domniemywać, że mógł on trafić tam wtórnie w trakcie omawianego remontu w XIX lub początkach XX w. W przypadku najmłodszych egzemplarzy (warstwa II) pozyskanych na terenie cmentarza przy kaplicy św. Jakuba należy przyjąć podobną genezę zdeponowania. W przypadku zabytków z warstwy III związanej bezpośrednio z organizacją cmentarza, można mniemać, że pierwotnie mogły one stanowić swoistą formę daru grobowego dla fajczarza-entuzjasty¹⁰⁷. O naprawdę silnym przywiązaniu do nałogowego palenia, a za tym pewnie i do samej fajki świadczyć mogą rejestrowane na nowożytnych cmentarzach, w tym też w Stargardzie¹⁰⁸, ślady po wytarciu zębów cybuchem¹⁰⁹ oraz liczne przykłady ostrzenia cybuchów¹¹⁰ (niekiedy skracające cybuch do kilku centymetrów, co mogło znacznie utrudniać palenie ze względu na wysoką temperaturę przy ustniku). Brak alternatywy wymuszał w wyjątkowych sytuacjach utworzenie wtórnego przedłużenia cybucha i szczelne jego połączenie sznurkiem lub drutem, po którym ślad widnieje na wysokości szyjki, jak w przypadku omawianego egzemplarza z ul. Szewskiej/Włosienniczej (ryc. 10:2).

Analiza porównawcza zespołów zarejestrowanych w latach 2013–2018 na tle wszystkich stargardzkich odkryć ukazuje pewny zestaw prawidłowości. Zabytki o metryce XVII-wiecznej stanowią niewielki odsetek w zbiorach, jednak warto zaznaczyć, że regularnie rejestrowane są w trakcie badań archeologicznych na terenie całego miasta¹¹¹. W tym okresie należałoby zatem mówić o rodzącym się i wzrastającym zainteresowaniu, które z końcem XVII i w 1. poł. XVIII w. przekształciło się w normę społeczną. Zespoły zabytków datowanych na ten okres, pochodzących przykładowo z obiektów zamkniętych tj. latryny lub studni na stargardzkich kwartałach IX, XXVI oraz XXVIII, przyjmują formę masowych kolekcji. Warto również zaznaczyć, że do poł. XVIII w. każdorazowo w stargardzkich inwentarzach dominują wyroby o metryce niderlandzkiej, co potwierdza trwałość i stabilność kontaktów handlowych miasta w tym okresie.

¹⁰⁶ Por. Walkiewicz 1996, 394–396; Dyba 2009, 424–427.

¹⁰⁷ Przykładem takiego zachowania jest znaleziony w Greifswaldzie pochówek, gdzie w okolicy ud znaleziono trzy jednorodne fajki gliniane – Ansorge 2007, 13–14.

¹⁰⁸ Jeden z osobników zarejestrowanych w trakcie badań na terenie cmentarza przy kaplicy św. Jakuba nosił ślad (kolistą dziurę w 4 zębach) po nałogowym korzystaniu z fajki glinianej – Majewski, Sił 2015.

¹⁰⁹ Ansorge 2007, 171; 2012, 105.

¹¹⁰ Nie należy odrzucać również możliwości, że użytkownik nie posiadał po prostu funduszy na zakup nowej fajki.

¹¹¹ Egzemplarze o XVII-wiecznej metryce znalezione zostały również w trakcie badań na obszarze dawnego kościoła augustiańskiego w N części Starego Miasta oraz w piwnicy na kwartale XLVI – Kwiatkowski, Majewski 2016, 166; Majewski 2004.

Źródła historyczne potwierdzają, że od momentu uzyskania koncesji na produkcję przez pruskie ośrodki fajczarskie, import wyrobów holenderskich był sukcesywnie reglamentowany¹¹². Stargardzkie inwentarze datowane na 2. poł. XVIII i XIX w. zdają się dobitnie potwierdzać ten zwrot polityki gospodarczej. Produkty z manufaktury w Rościnnie, pomimo swojej zdecydowanie przeciętnej jakości¹¹³, zdominowały w tym okresie miejscowy rynek, wypierając także produkty innych „regionalnych” manufaktur w Weissenspring, czy dalszej manufaktury w miejscowości Zborowskie¹¹⁴.

Analiza zespołu pochodzącego z badań w Stargardzie stanowi kolejny przyczynek do studiów nad kulturą materialną, a przez to nad zwyczajami społeczności lokalnej. Nowożytny źródła ruchome tj. fajki, naczynia szklane oraz ceramiczne ze względu na rosnące zainteresowanie oraz liczbę opracowań stają się wdzięcznym materiałem do studiów nad ich klasyfikacją technologiczną oraz ich pochodzeniem. Ważnym dla tego tematu jest zwrócenie uwagi na wielowymiarowe ujęcie zagadnienia, jak i wsparcie obserwacji na bazie licznych dla okresu nowożytności obrazów ilustrujących przedmioty użytku codziennego, będące nieodzownym elementem tła¹¹⁵. Pozyskane w latach 2013–2018 zabytki archeologiczne znacząco uzupełniają obraz procesów gospodarczych, politycznych, a zwłaszcza społecznych, które w przyszłości będą mogły posłużyć do kompleksowych studiów nad zwyczajem palenia tytoniu w nowożytnym Stargardzie.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Zbiór Martina Wehrmanna:

119 Material-Sammlung: Der Handel Stettins.

127 Material-Sammlung: Stettiner Industrie und Handwerk.

Rękopisy i Spuścizny (RiS)

109 [Wyciągi z ksiąg celnych Szczecina /?/ z lat 1568–1675].

LITERATURA

Almeling G. 1996. *Christian Casselmann Tonpfeifenbäcker zu Münden. Zur Geschichte der Tonpfeifenherstellung. Archäologischer Nachweis einer Tonpfeifenbäckerei. Münden.*

Ansorge J. 2007. Bestattungen mit Tabakspfeifen aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges in Vorpommern. *Knasterkopf* 19, 11–15, 171.

¹¹² Witkowska 1989/90, 283.

¹¹³ Holenderskie produkty miały swój rynek zbytu w całej Europie, a ich najwyższa jakość była niezaprzeczalna – Zimmermann 1990, 31; Witkowska 1998, 289–290.

¹¹⁴ Kwiatkowski, Majewski 2012, 127–128. Weissenspring i Zborowskie to kolejne, obok Rościna, pruskie manufaktury fajek założone około połowy XVIII w.

¹¹⁵ Grimm 2018; Kajzer 1996, 206.

- Ansorge J. 2012. Rauchen gefährdet die Gesundheit – archäologische Belege aus Stralsund. *StraleSunth. Stadt-Schreiber-Geschichte(n)* 2, 104–108.
- Ansorge J. 2013. Archäologische Untersuchungen auf der ehemaligen Fährbastion in Stralsund. – Mit einem Exkurs zur Tonpfeifenproduktion in Walbeck (Aller). *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 60, 169–258.
- Ansorge J. 2015. Stralsund, Hansestadt, Lkr. Vorpommern-Rügen, Fpl. 389. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 61, 422–427.
- Atkinson D., Oswald A. 1969. *London clay tobacco pipes*. London.
- Bilińska A. 2004. Nowożytny fajki z badań na Starym Mieście we Wrocławiu. W: J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Materialne przejawy życia codziennego*. Wratislavia Antiqua 6. Wrocław, 285–292.
- Burdziej M., Sil B. 2014. Stargard, ul. Marii Skłodowskiej-Curie, Gdańskiej i Światopełka, obszar dawnej kaplicy i cmentarza św. Jakuba, stan 11a (AZP 32-10/167). *Stargardia* 8, 292.
- Burdziej M., Sil B. 2015. Stargard, ul. Marii Skłodowskiej-Curie, Gdańskiej i Światopełka, obszar dawnej kaplicy i cmentarza św. Jakuba, stan 11a (AZP 32-10/167). *Stargardia* 9, 394–398.
- Chudziak J. 2012. Fajki ceramiczne z ul. Katedralnej 4 we Wrocławiu. W: A. Pankiewicz (red.), *Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621–1670)*. Wratislavia Antiqua 17. Wrocław, 161–164.
- Cnotliwy E. 2014. *Archeologia Zamku Księżąt Pomorskich w Szczecinie*. Szczecin.
- Dąbal J. 2010. Jednorodne fajki gliniane z manufaktury w Rościnie pozyskane na stanowisku przy ul. Szafarnia w Gdańsku. Próba interpretacji źródeł w kontekście zmian społeczno-ekonomicznych w okresie industrialnym, W: B. Bobowski (red.), *Archeologia Dolnego Miasta w Gdańsku. Północno-zachodnia część kwartału ulic Długie Ogrody, Szafarnia, Angielska Grobla, Św. Barbary*. Łódź, 73–86.
- Dąbal J. 2013a. Brytyjskie wyroby ceramiczne na gdańskim rynku produktów w XVIII i XIX wieku. *Archaeologia Historica Polona* 21, 319–350.
- Dąbal J., 2013b. Fajki z badań archeologicznych południowej części Wyspy Spichrzów w Gdańsku, W: E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza vol. 2. Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Malbork, 199–220.
- Dąbal J. 2018. O paleniu tytoniu w domach mieszczańskich, W: J. Dąbal (red.), *Domy i ich mieszkańcy w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przy ul. Świętojańskiej 6–7 w Gdańsku*. Gdańsk, 229–238.
- Duco D.H. 1982. *Merken van Goudse pijpenmakers 1660–1940*. Lochem.
- Duco D.H. 1987. *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*. Leiden.
- Duco D.H. 2003. *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam.
- Duco D.H. 2004. Drie eeuwen tabakspijpen uit Alkmaar. Een analyse van de kleipijpen na vijftien jaar stadskernonderzoek. W: J. van Campen, Kr. Duysters, N. Fraenkel-Schoorl, S. Ostkamp, Ch. Smits (red.), *De verborgen stad*.

- Archeologisch onderzoek naar 750 jaar wonen in Alkmaar*. Amsterdam, 71–96.
- Dyba A. 2009. Stan i potrzeby badań nad nowożytną fajką glinianą w Gdańsku, W: H. Paner, M. Fudziński, Z. Borcowski (red.), *Stan badań archeologicznych miast w Polsce*. Gdańsk, 417–435.
- Filipowiak W. 1961. Początki Stargardu. *Szczecin* 7–8, 55–72.
- Filipowiak W. 1969. Stargard we wczesnym średniowieczu. W: D. Dopierała (red.), *Z dziejów ziemi stargardzkiej*. Poznań, 71–98.
- Friederich F.H.W. 1975. *Pijpelogie. Vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp*. Voorburg.
- Gallagher D. 2011. *Tobacco Pipes Report. Special report. Study of the Tobacco Pipes from Biggar Archaeology Group's Projects 1981–2010*. bmw.
- Gaziński R. 2000. *Handel morski Szczecina w latach 1720–1805*. Rozprawy i studia 352. Szczecin.
- Gil Ł. 2010. *Fajki oraz sposoby używania tytoniu na obszarze obecnych zachodnich ziem polskich od XVII do początku XX w*. Poznań (maszynopis pracy doktorskiej w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu).
- Gil Ł. 2017. Fajki jednorodne. W: K. Socha, K. Sójkowska-Socha (red.), *Staromiejski kościół farny pw. Najświętszej Maryi Panny w Kostrzynie nad Odrą*. Kostrzyn, 97–110.
- Grimm G.V. 2018. Nicolas Tournier „*Les deux fumeurs*”. Eine faszinierende Bildquelle zum frühen Tabakgenuss. W: H. Stadler, M. Roehmer, L. Obojes (red.), *Keramik zwischen Werbung. Propaganda und praktischem Gebrauch. Beiträge vom 50. Internationalen Symposium für Keramikforschung in Innsbruck 2017*. Nearchos 23. Innsbruck, 161–184.
- Hupperetz W. 1993. Pijpmakers in Breda gedurende de 17de eeuw. *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige kring de 'Oranjeboom* 46, 157–178.
- Kalita-Skwirzyńska K. 1983. *Stargard Szczeciński*. Pomorze w zabytkach sztuki. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Kajzer L. 1996. *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce*. Łódź.
- Korszański M. 2018. Fajki gliniane. W: A. Pudło, W. Ossowski, E. Trawicka (red.), *Jatki mięsne w Gdańsku od XIV do XX wieku*. Gdańsk, 527–534.
- Körte W. 1837. *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Deutschen*. Leipzig.
- Krzywdziński R. 2008. Jednorodne fajki gliniane ze stanowiska 125 w Gdańsku. W: A. Buko, W. Duczko (red.), *Przez granice czasu*. Pułtusk, 323–351.
- Kwiatkowski K. 2009/2010. Jednorodne fajki gliniane z badań kwartału staromiejskiego w Stargardzie. *Materiały Zachodniopomorskie, Nowa Seria* 6/7, 357–383.
- Kwiatkowski K. 2010. Zbiór jednorodnych fajek glinianych z jednej z latryn kwartału IX w Stargardzie. *Stargardia* 5, 545–564.
- Kwiatkowski K. 2012. *Ulotna Historia. Fajki gliniane z badań w Stargardzie*. Stargard.

- Kwiatkowski K. 2013. Fajki gliniane z badań interwencyjnych przy Odwachu w Stargardzie. W: E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza vol. 2. Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Malbork, 283–298.
- Kwiatkowski K., Majewski M. 2012. Wyroby ceramiczne okresu nowożytnego. W: K. Kwiatkowski (red.), *Badania zachodniej części kwartału V. Archeologia Stargardu 1*. Stargard, 113–145.
- Kwiatkowski K., Majewski M. 2016. Wyroby ceramiczne okresu nowożytnego. W: M. Majewski (red.), *Archeologia Stargardu. Badania na obszarze dawnego kościoła augustiańskiego*. Archeologia Stargardu 2 (2). Stargard, 153–221.
- Lehmann K. 2018. Tonpfeifen im dendrochronologischen Kontext. Die Tonpfeifenentwicklung im Stadtkern von Castrop-Rauxel. W: H. Stadler, M. Roehmer, L. Obojes (red.), *Keramik zwischen Werbung. Propaganda und praktischem Gebrauch. Beiträge vom 50. Internationalen Symposium für Keramikforschung in Innsbruck 2017*. Nearchos 23. Innsbruck, 203–216.
- Lesiński H. 1982. *Handel morski Kołobrzegu w XVII i XVIII wieku*. Szczecin.
- Libert L. 1990. Die Tonpfeifenmanufaktur Weissenspring, *Knasterkopf 2*, 9–11.
- Lindenhayn-Fiedorowicz A. 2010. Kościół Mariacki w Stargardzie – pierwotna forma kościoła na tle rozwoju pomorskiej architektury halowej drugiej połowy XIII i początku XIV wieku. *Stargardia 5*, 119–152.
- Majewski M. 2004. *Sprawozdanie z interwencyjnych badań archeologicznych realizowanych przy przebudowie sieci ciepłej na Starym Mieście w Stargardzie*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Majewski M. 2005. *Ludwisarstwo stargardzkie XV–XVII wieku*. Stargard.
- Majewski M. 2017. Wyroby ceramiczne okresu nowożytnego. W: M. Majewski (red.), *Badania na Rynku Staromiejskim*. Archeologia Stargardu 3. Stargard, 95–100.
- Majewski M., Sil B. 2014. *Sprawozdanie wstępne z badań archeologiczno-architektonicznych na terenie dawnej kaplicy św. Jakuba w Stargardzie, obręb 3, działka 199 (skwer zamknięty ulicami Marii Skłodowskiej-Curie, Gdańskiej oraz Światopelka)*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Majewski M., Sil B. 2015. *Sprawozdanie wstępne z badań archeologiczno-architektonicznych na terenie dawnej kaplicy św. Jakuba w Stargardzie, obręb 3, działka 199 (skwer zamknięty ulicami Marii Skłodowskiej-Curie, Gdańskiej oraz Światopelka) sezon II*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Majewski M., Sil B., Stań K., Szeremeta M. 2014. *Sprawozdanie z interwencyjnych badań archeologicznych przy budowie i nadbudowie pawilonu usługowego usytuowanego na terenie działek nr 118 i 119 obr. 11, przy ul. Płatnerzy 1f w Stargardzie*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Majewski M., Stań K. 2015. *Sprawozdanie wstępne z archeologicznych badań wyprzedzających na dawnym kwartale XXVIII część N–E, dz. geod.*

- Nr 197/7, ul. Włosiennicza/Szewska (część historyczna). Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Majewski M., Szeremeta M. 2015. *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy remoncie, wzmocnieniu i zabezpieczeniu fragmentów murów obronnych w Stargardzie od Bramy Pyrzyckiej, wzdłuż ul. Sukienniczej i Strażniczej na działkach nr 293, 295/2, 296, 298, 314, 316, 317, obr. 11*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Marcinek R. 2012. *Sławne ziele zwane tabaką*. Warszawa.
- Meulen J. 2003. *Goudse pijpenmakers en hun merken*. Leiden.
- Meyza K. 1999. Fajki gliniane z XVII w. i z pierwszej połowy XVIII w. Z badań archeologicznych Zamku Królewskiego i Starego Miasta w Warszawie. *Almanach Muzealny* 1, 31–44.
- Meyza L. 2017. Fajki gliniane z badań na Placu Zamkowym w Warszawie. W: Z. Polak, K. Meyza (red.), *Między miastem a dworem. Badania archeologiczne placu Zamkowego w Warszawie w latach 1977–1983, część 2*. Archeologia dawnej Warszawy 4. Warszawa, 259–280.
- Mikłaszewicz D. 1988. Znaleźiska fajek glinianych w Toruniu. *Dawna Fajka Gliniana* 2, 35–39.
- Mikłaszewicz D. 1995. Fajki z badań archeologicznych w Toruniu. *Pomerania Antiqua* 16, 329–356.
- Morawski M. 2012. Michał Morawski. W: E. Zimmermann (red.), *Fajka jako dzieło sztuki. Najciekawsze fajki z najlepszych polskich kolekcji oraz tabakiery z Pomorza*. Gdynia, 71–77.
- Noll G., Stecher H. 2002. *Relikte eines Lasters. Erfurter Tonpfeifen-Funde im Stadtmuseum „Haus szum Stockfish“*. Erfurt.
- Oostveen J., van 2004. *Kleipijpen gevonden te Dordrecht*. Tiel.
- Paś M. 2005. Europejskie przybory do palenia tytoniu. Wprowadzenie. W: J. Popielska (red.), *Ars fumida. Przybory do palenia tytoniu w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*. Kraków, 13–27.
- Pela W. 2013. Fajki gliniane z badań archeologicznych północnej pierzei placu Teatralnego. W: W. Pela (red.), *Archeologia dawnej Warszawy* 3. Warszawa, 196–202.
- Puziuk J. 2015. Nowożytny fajki z badań archeologicznych w Krakowie. *Materiały Archeologiczne* 40, 51–85.
- Rogosz R. 1966. Dotychczasowe badania archeologiczne nad wczesnośredniowiecznym Stargardem. *Materiały Zachodniopomorskie* 12, 261–370.
- Rogosz R. 2000. Stargard wczesnośredniowieczny. W: M. Majewski (red.), *Dawny Stargard. Miasto i jego mieszkańcy*. Szczecin, 19–31.
- Salmonowicz S. 1985. *Fryderyk II*. Wrocław.
- Schmidt S. 1878. *Geschichte der Kirchen und milden Stiftungen der Stadt Stargard a. I., 2*. Stargard.
- Seget W. 1988. Fabryka fajek glinianych w Zborowskim. *Dawna Fajka Gliniana* 3–4, 105–108.
- Seget W. 1989. *Manufaktura fajek glinianych w Zborowskim*. Częstochowa.

- Siwiak W. 2003. Pfeifenfunde des 17. und 18. Jahrhunderts aus archäologischen Grabungen im Stadtgebiet von Bydgoszcz (Bromberg). *Knasterkopf* 16, 165–170.
- Stań K. 2016. Stargard, Stare Miasto, ul. Szewska, stan. 11 (AZP 32-10/166). *Stargardia* 10, 488–496.
- Stań K. 2017. Stargard, Stare Miasto, ul. Szewska, stan. 11 (AZP 32-10/166). *Stargardia* 11, 298–303.
- Stań K. 2018. Stargard, Stare Miasto, ul. Szewska, stan. 11 (AZP 32-10/166). *Stargardia* 12, 222–229.
- Stań K., Szeremeta M. 2017. *Sprawozdanie z sondażowych badań archeologiczno-architektonicznych przy ul. Kasztelańskiej w Stargardzie, gm. Stargard*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Starski M. 2015. *Rynek miasta lokacyjnego w Pucku w świetle badań archeologicznych*. Warszawa.
- Szeremeta M. 2015a. Stargard, Stare Miasto, ul. Płatnerzy 1F, stan. 11a (AZP 32-10/167). *Stargardia* 9, 378–381.
- Szeremeta M. 2015b. Stargard, Stare Miasto, ul. Sukiennicza i Strażnicza, obszar wzdłuż murów obronnych, stan. 11a (AZP 32-10/167). *Stargardia* 9, 382–393.
- Szeremeta M. 2018a. Wyniki badań archeologicznych przy ul. Płatnerzy 1F w Stargardzie. W: E. Trawicka (red.), *XX Sesja Pomorzoznawcza*. Gdańsk, 387–396.
- Szeremeta M. 2018b. *Sprawozdanie z interwencyjnych badań archeologicznych przy budowie kompleksu zabudowy mieszkalno-usługowej na działkach nr 158, 159, 61/11 obr. 11 Stargard, gm. Miasto Stargard*. Stargard (maszynopis w archiwum DA MAH w Stargardzie).
- Szeremeta M. 2018c. Stargard, Stare Miasto, ul. Kasztelańska, stan. 11 (AZP 32-10/166). *Stargardia* 12, 224.
- Szewczyk-Wojtasiewicz M. 2017. *Fajki z badań archeologicznych w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu*. Kraków.
- Teichner F. 1998. Tonpfeifenbacker in Berlin und Brandenburg. Bodenfunde von der Westkurtine der Spandauer Zitadelle. *Ethnographisch-Archaeologische Zeitschrift* 39, 353–365.
- Turek Z. 1993. *Fajka mniej szkodzi*. Bydgoszcz.
- Walkiewicz B. 1995. Fajki gliniane z XVIII w. z badań archeologicznych Bramy Wielkiej w Poznaniu. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 5, 291–296.
- Walkiewicz B. 2000a. Jednorodne fajki gliniane z badań archeologicznych na terenie podzamcza w Szczecinie. *Materiały Zachodniopomorskie* 46, 287–305.
- Walkiewicz B. 2000b. Fajki gliniane z badań archeologicznych przy ulicy Szyperskiej w Poznaniu. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 5, 291–296.
- Walkiewicz B, Kamiński R. 1996. Fajki gliniane z badań archeologicznych ratusza w Kołobrzegu. *Materiały Zachodniopomorskie* 42, 389–399.
- Weidner M., von 2000. Tonpfeifenfunde von Maes bei Maasholm. *Knasterkopf* 13, 29–42.
- Weidner M., von 2018. Die Tonpfeifen aus zwei Lübecker Grabungen. W: M. Schneider (red.), *Funde aus der Lübecker Altstadt I. Spielzeug*

- und Ofenkacheln, Tonpfeifen und Tuchplomben*. Lübecker Schriften zu Archäologie und Kulturgeschichte 32. Lübeck, 255–343.
- Witkowska T. 1989/90. Manufaktura fajek glinianych z Rościna, gmina Myślibórz. *Materiały Zachodniopomorskie* 35–36, 283–300.
- Witkowska T. 1998. Fajki z badań archeologicznych na Placu Dominikańskim we Wrocławiu. *Silesia Antiqua* 39, 283–336.
- Witkowska T. 2004. Znaleźiska fajek z badań wykopaliskowych w Międzyrzeczu przy ulicach Świerczewskiego i Spokojnej. *Lubuskie Materiały Konserwatorskie* 2, 105–110.
- Woźny 1999. Osiemnastowieczne fajki gliniane z Bydgoszczy. Możliwości i ograniczenia interpretacji źródła. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 47 (3–4), 445–449.
- Zając J., Zimmermann E. 2011. *Fajki gliniane*. Gdynia.
- Zdeb K. 2017. Fajki nowożytnie pochodzące z badań archeologicznych pomiędzy ulicami Długą i Piwną w Gdańsku. W: K. Łukomiak (red.), *Pojęcie tradycji na przestrzeni dziejów*. Łódź, 269–288.
- Zimmermann E. 1988. Fabrique in Rostin. *Dawna Fajka Gliniana* 3–4, 87–104.
- Zimmermann E. 1990. *Fajki z badań archeologicznych w Rzućwie*. Gdańsk.
- Zimmermann E. 2012. Wstęp. W: E. Zimmermann (red.), *Fajka jako dzieło sztuki. Najciekawsze fajki z najlepszych polskich kolekcji oraz tabakierzy z Pomorza*. Gdynia, 8–15.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

- “B:V:EVEN”, vissenbek http://pipemuseum.nl/index.php?hm=4&dbm=1&hg1=1&datering_start=1750&datering_eind=1775&q=1&wmod=dia&sortby=datering_kruis&startnum=336&id=720#4, [dostęp: 31 maja 2019 r.].
- Onversierd http://pipemuseum.nl/index.php?hm=4&dbm=1&maker=LIEVE&q=1&wmod=dia&sortby=datering_kruis&startnum=0&id=3883, [dostęp: 31 maja 2019 r.].
- Zwaartepunt geometrische bloemmotieven http://pipemuseum.nl/index.php?hm=4&dbm=1&hg1=1&datering_start=1625&datering_eind=1675&q=1&wmod=dia&sortby=datering_kruis&startnum=312&id=28058, [dostęp: 31 maja 2019 r.].
- Zwaartepunt ruit met kruisbloem http://pipemuseum.nl/index.php?hm=4&dbm=1&hg1=1&datering_start=1500&datering_eind=1750&q=1&wmod=dia&sortby=datering_kruis&startnum=288&id=324, [dostęp: 31 maja 2019 r.].

Zusammenfassung

Raucherzubehör aus archäologischen Untersuchungen in Stargard: 2013–2018.

Während archäologischer Arbeiten, die auf dem Gelände der ehemaligen Stadtquartiere XXVI. und XXVIII. in Stargard, in den Krypten der Stiftskirche der heiligen Jungfrau Maria, Königin der Welt, im Bereich der nicht mehr vorhandenen Jakobuskapelle und an den Stadtmauern entlang der Straße ul. Strażnicza vorgenommen wurden, registrierten Archäologen des Archäologisch-Historischen Museums in Stargard eine bedeutende Anzahl von Fragmenten homogener Ton- und Porzellanpfeifen, die hauptsächlich in niederländischen und preußischen Pfeifenwerkstätten hergestellt wurden, sowie zwei interessante Exemplare aus Holz. Die Sammlung stammt hauptsächlich aus Befunden und Schichten, die während der Erkundung aufgezeichnet wurden und auf das 17. und 18. Jh. zurückgehen. Sie macht einen kleinen Prozentsatz der Gesamtmenge des neuzeitlichen archäologischen Materials aus, das aus den archäologisch erforschten Flächen gewonnen wurde.

Es ist anzunehmen, dass die Tradition des Rauchens und der damit verbundene breit verstandene Tabakhandel in diesem Teil Pommerns erst 1639 begann, als das erste Schiff aus Amsterdam mit Tabak an Bord am Stettiner Hafen anlegte. Dennoch beweist die „Allgegenwart“ der Funde aus dem 17. Jh., dass Tabakrauchen in ganz Stargard ziemlich früh und in vielen Kreisen beliebt wurde.

Es ist unmöglich, die Herkunft aller Artefakte genau zu bestimmen, aber anhand von denen, deren Provenienz gut bekannt ist, kann man mit Sicherheit sagen, dass niederländische Produkte fast 97 % der ganzen Sammlung ausmachen. Dies scheint der aktuelle Standard zu sein und bestätigt die Tatsache, dass im 17. Jh. und in der ersten Hälfte des 18. Jh. Raucherzubehör niederländischer Herkunft dominierte.

Die Aufarbeitung von Stargarder Fundgruppen, die mit Rauchgewohnheiten verbunden sind, ist ein weiterer Beitrag zum Studium an der materiellen Kultur und damit an den Bräuchen der lokalen Gemeinschaft.

Tab. 1. Stargard, ul. Strażnicza – mury miejskie przy Baszcie Jeńców – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Warstwa/obiekt	Rodzaj ulamka - liczba	Opis - krótka charakterystyka (BZ - brak zdobieci, N - niecharakterystyczny)	Datowanie
w-wa zasypiskowa	główka – 1 fragm.	średn. główki 25,75 mm, dł. 53,27 mm, beczulkowata główka z beżowo-białej glinki zachowana w całości, dookołny ornament wykonany obrótowym stemplem (miniaturowe prostokąty), cylindryczna ostroga z sygnaturą <i>lew w holenderskim ogrodzie</i> na pięcie, na lewej stronie ostrogi starannie odcisnięty herb miasta Gouda, a na prawej pasmo 3 plastycznych kropek ułożonych pionowo	3 ćw. XVIII
w-wa zasypiskowa	główka – 1 fragm.	średn. główki 20,60 mm, dł. 41,90 mm, cienkościenna główka z białej glinki zachowana w całości, dookołny ornament wykonany obrótowym stemplem wzdłuż rantu główki, filigranowa, cylindryczna ostroga mocno zaokrąglona u piętki, sygnatura monogram <i>PS</i> umiejscowiona na przedniej części główki	1 ćw. XVIII w. (nie później niż 1723 r.)
w-wa zasypiskowa	główka – 1 fragm.	średn. główki ok. 20,50-20,70 mm, dł. ok. 43,50-43,70 mm (zachowana fragm.), cienkościenna główka z białej glinki, dookołny ornament wykonany obrótowym stemplem wzdłuż rantu główki, filigranowa ostroga zaokrąglona u piętki w kształcie ściętego stożka, sygnatura monogram <i>CVD</i> umiejscowiona na przedniej części główki	1690/1695–1705/1710
w-wa zasypiskowa	główka – 1 fragm.	średn. główki 25,75 mm, dł. 53,27 mm, lekko beczulkowata główka z białej glinki zachowana w całości, dookołny ornament wykonany obrótowym stemplem, cylindryczna ostroga z sygnaturą <i>siedzący lis</i> na pięcie, na lewej stronie ostrogi niedbale odcisnięta, nieczytelna tarcza herbowa	2 poł. XVIII–pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
w-wa zasypiskowa	ustnik – 1 fragm.	średn. 5,37–6,66 mm, dł. 26,35 mm, średn. kanału dymowego u wylotu 2,02 mm, ustnik fabryczny, wykonany na płasko prostopadłe do cybucha	XVII–XIX w.

w-wa zasypiskowa	ustnik – 1 fragm.	średn. 8,35–9,18 mm, dł. 26,89 mm, średn. kanału dymowego u wylotu 3,20 mm, ustnik wykonany wtórnie tj. szlif/wygładzenie (?) – stan zachowanie nie pozwala na dookreślenie	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 2 fragm.	średn. 12,40 mm, dł. 91,27 mm, dookolny motyw roślinny oddzielony geometrycznym ornamentem od inskrypcji FABRIQUE : ROSTIN	2 poł. XVIII–pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,03 mm, dł. 48,22 mm, dookolny ornament geometryczny wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym: miniaturowe trójkąty (drabinka) – 5 pasm z obu stron zamknięte pojedynczym pasmem drobnych kółek	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,90 mm, dł. 30,91 mm, zachowany fragm. dookolny ornament geometryczny wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym: miniaturowe trójkąty (drabinka) naniesione naprzemiennie z pojedynczym pasmem drobnych kółek	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,62 mm, dł. 33,92 mm, zachowany fragm. dookolny ornament geometryczny bardzo nieczytelny ze względu na jakość wykonania i stan zachowania	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,03 mm, dł. 48,22 mm, zachowany fragm. dookolny ornament geometryczny wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym: miniaturowe trójkąty (drabinka) – 4 pasma zamknięte pojedynczym pasmem drobnych kółek	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,36 mm, dł. 30,13 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 49,66 mm, dł. 8,30 mm, dookolny ornament geometryczny: pasmo niewielkich trójkątów oraz zachowany fragm. dookolny ornament imitujący fordowanie	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 8,22 mm, dł. 39,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.

w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 8,83 mm, dł. 67,62 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,60 mm, dł. 67,23 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,81 mm, dł. 43,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,54 mm, dł. 44,08 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,00 mm, dł. 33,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,09 mm, dł. 37,58 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,18 mm, dł. 38,01 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,41 mm, dł. 24,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,15 mm, dł. 37,56 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,96 mm, dł. 36,75 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 8,58 mm, dł. 32,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,81 mm, dł. 37,08 mm, BZ N	XVII–XIX w.

w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 8,00 mm, dł. 28,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,57 mm, dł. 30,23 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 5,99 mm, dł. 42,88 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 7,30 mm, dł. 28,22 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 5,90 mm, dł. 30,59 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,79 mm, dł. 23,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,10 mm, dł. 24,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 6,22 mm, dł. 16,75 mm, BZ N	XVII–XIX w.
w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	średn. 4,98 mm, dł. 20,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.

Tab. 2. Stargard, kolegiata Najświętszej Maryi Panny Królowej Świata – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Nr inw.	Lokalizacja	Warstwa/obiekt	Rodzaj ułamka - liczba	Opis - krótka charakterystyka (BZ - brak zdobień, N - niecharakterystyczny)	Datowanie
843/KM/16/S	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Rossow (D)	w-wa IX	drewniana fajka złożona	zachowana fragm. fajka złożona z ustnikiem, główka zachowana w szczątkowej formie uniemożliwiającej rekonstrukcję; ustnik drewniany o dł. 40 mm, śr. 10 mm i kanale dymowym o śr. 3 mm; otwór w główce łączący ją z cybuchem opatrzony został w zdobną kryzę wykonaną ze stopu miedzi (śr. 18 mm, wys. 7 mm) – kryza wykonana została z cienkiej blaszki ukształtowanej w dookolne pasmo równoramiennych trójkątów o dł. boków 7 mm opasujących ciasno pow. główki; tożsamo ukształtowana kryza ze stopu miedzi (śr. 33 mm, wys. 7 mm) zdobiła otwór napychu; wnętrze napychu okute zostało cienką, zachowaną fragm. żelazną blaszką; zachowany w całości kopolukowaty kapturek o śr. 26 mm i wys. 10 mm (dł. zawiasika 10 mm) z esowatym uchwytem wykonany ze stopu miedzi, na powierzchni umieszczone zostały cztery niewielkie, podłużne otwory wentylacyjne ułożone promieniście w stosunku do płaszczyzny okapu	XIX w.
12/KM/16/M	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Plawen (B)	w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,86 mm, dł. 46,58 mm, BZ.N	XVII–XIX w.

26/KM/16/M	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Rossow (C)	w-wa VII	główka – 1 fragm.	fragm. zachowana główki fajki porcelanowej o śr. ok 28,65 mm, zachowany fragm. ornament roślinny – korona drzewa (barwa: burgund)	najwcześniej 2. ćw. XVIII w.
27/KM/16/M	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Rossow (C)	w-wa VIII	główka – 1 fragm.	śr. główki 28,62 mm, dł. 55,03 mm, grubościenna, bezulkowata główka z glinki barwy białej i khaki, brak ostrogi	2 poł. XVIII – pocz. XIX w. (po 1753 – 1754 r.)
33/KM/16/M	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Rossow (D)	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,72 mm, dł. 42 mm, dookołny ornament geometryczny: pasmo niewielkich trójkątów oraz zachowany fragm. dookołnego ornamentu imitującego toradowanie	kon. XVII – I poł. XVIII w. (?)
38/KM/16/M	kolegiata N.M.P. Królowej Świata – kaplica Rossow (D)	w-wa VII a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,86 mm, dł. 46,58 mm, BZ.N	XVII – XIX w.

Tab. 3. Stargard, teren dawnej kaplicy św. Jakuba – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Nr inw.	Lokalizacja	Warstwa obiekt	Rodzaj ułamka - liczba	Opis - krótka charakterystyka (BZ - brak zdobień, N - niecharakterystyczny)	Datowanie
167/1/JK/S/1	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 2 fragm.	śr. 6,60 mm, dł. 57,97 mm, BZ.N	XVII–XIX w.
167/1/JK/S/2	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 2 fragm.	śr. 6,91 mm, dł. 32,75 mm, BZ.N	XVII–XIX w.
167/1/JK/S/3	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,50 mm, dł. 42,31 mm, uchwycony szczątkowo dookoły, niestarannie wykonany ornament geometryczny oraz fragm. inskrypcji w postaci liter RO (ROSTIN?)	2 poł. XVIII–pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
218/1/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	główka – 3 fragm.	śr. 30,15 mm, dł. 57,10 mm, główka o bardzo grubej ścianie z białej glinki, dookoły ornament wykonany obrotowym stemplem wzdłuż rantu główki, zachowana częściowo cylindryczna ostroga z zachowaną fragm. nieczytelną tarczą herbową, sygnatura na pięcie zniszczona	2 poł. XVIII–pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
276/1/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,95 mm, dł. 24,56 mm, dookoły ornament geometryczny (miniaturowe okręgi oraz „drabinka”)	XVII–XIX w.
285/1/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,80 mm, dł. 37,89 mm, zachowany fragm. dookoły ornament geometryczny mocno nieczytelny ze względu na stan zachowania	XVII–XIX w.

318/I/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	główka – 1 fragn.	śr. 30,15 mm, dł. 57,10 mm, cienkościenna główka z białej glinki, dookolny ornament wykonany obrotowym stemplem wzdłuż rantu główki, lekko zaznaczona, lekko spłaszczona piętka, sygnatura <i>wąż</i>	1/2. ćw. XVIII w.
797/I/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	główka – 1 fragn.	śr. 18,60 mm, dł. 39,80 mm	2. poł. XVII – pocz. XVIII w.
1382/I/JK/S	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragn.	śr. 9,36–10,08 mm, dł. 59,95 mm, powierzchnia cybuchu bardzo szorstka, w przekroju niesymetryczny, ornament wykonany stemplem w postaci 4 rombów umiejscowionych wzdłuż cybuchu, w które wpisana została lilia otoczona motywem roślinnym, dodatkowo całość otoczona została serią 8 niewielkich, nieforemnych otworów	1. poł. XVII w. (1630–1640)
2/I/JK/M/1	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	główka – 1 fragn.	zachowana fragm. główka tylko w postaci niewielkiego ułamka części brzegowej – od strony napychu – z zachowanym dookolnym, geometrycznym zdobieniem (linia przerywana)	2. poł. XVIII – pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
2/I/JK/M/2	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 1 fragn.	śr. 10,7 mm, dł. 25,43 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/3	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 1 fragn.	śr. 6,25 mm, dł. 26,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/4	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 1 fragn.	śr. 7,22 mm, dł. 16,68 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/5	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – 1 fragn.	śr. 7,60 mm, dł. 26,16 mm, BZ N	XVII–XIX w.

2/I/JK/M/6	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 6,57 mm, dł. 18,74 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/7	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 6,35 mm, dł. 21,77 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/8	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 6,52 mm, dł. 17,85 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/9	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 6,73 mm, dł. 18,45 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/10	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 6,99 mm, dł. 24,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/JK/M/11	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa II	cybuch – I fragm.	śr. 5,64 mm, dł. 39,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/1	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – I fragm.	śr. 7,40 mm, dł. 37,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/2	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – I fragm.	śr. 6,90 mm, dł. 31,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/3	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – I fragm.	śr. 6,23 mm, dł. 44,33 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/4	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – I fragm.	śr. 6,19 mm, dł. 36,48 mm, BZ N	XVII–XIX w.

7/I/JK/M/5	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. porcelanowej główki fajki, w całości w kolorze białym, brak zdobień, wielkość zabytku nie pozwala na określenie średnicy oraz wysokości pierwotnej	najwcześniejszy lata 30. XVIII w.
7/I/JK/M/6	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,87 mm, dł. 51,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/7	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,13 mm, dł. 49,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/8	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,39 mm, dł. 38,95 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/9	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,51 mm, dł. 40,71 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/10	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,07 mm, dł. 41,04 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/11	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,23 mm, dł. 31,11 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/12	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,56 mm, dł. 23,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/13	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,02 mm, dł. 21,59 mm, BZ N	XVII–XIX w.
7/I/JK/M/14	teren cmentarza przy nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wykop I	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,18 mm, dł. 18,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.

Tab. 4. Stargard, Kwartal XXVI – Pfaffen Strasse (dzisiaj ul. Kasztelańska), sondaż I III – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Nr inw	Lokalizacja	W-wa/ obiekt	Rodzaj ułamka – liczba	Opis – krótka charakterystyka (BZ – brak zdobień, N – niecharakterystyczny)	Datowanie
6/II/PS/26/S	wykop II	ob. 1	główna – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie, grubościenna główka z cylindryczną ostrogą, sygnatura literowa A, na lewej stronie ostrogi w centralnej części umieszczona niewielka płaskościana kropka	2 poł. XVIII – pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
13/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główna – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – tylko cylindryczna ostroga z zachowaną dobrze piętka i niewielkim fragm. główki, na lewej stronie ostrogi pojedyncza, niewielka plastyczna kropka, sygnatura <i>trzy krzyże</i> dookoła zdobione perłkowaniem w okręgu (pierwotnie niewielka główka, wykonana z dużą starannością)	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)
14/II/PS/26/S	wykop II	ob. 3	główna – 1 fragm.	śr. główki 26,30 mm, dł. 54,77 mm, beczułkowata główka z biało-jasnobrązowej glinki zachowana w całości, dookoły ornament wykonany obrotowym stemplem, cylindryczna ostroga z sygnaturą <i>stojący lew</i> na piętce	2 poł. XVIII – pocz. XIX w. (po 1753/1754 r.)
15/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główna – 1 fragm.	śr. 23,00 mm, dł. ok. 44,50 mm, zachowana fragmentarycznie – brak całej prawej ścianki, główka wykonana z białej glinki, zdobiona stemplem obrotowym (miniaturowe trójkąty), ostroga cylindryczna rozszerzająca się znacznie u piętki, sygnatura <i>dzik</i> na piętce	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)
19/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główna – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie główka z białej glinki – cylindryczna ostroga z piętą w całości oraz niewielka część tylnej części główki, sygnatura <i>herb miasta Hamburga</i>	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
25/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główna – 1 fragm.	śr. główki 24,20 mm, dł. 50,20 mm, zachowana prawie w całości – główka z glinki białej z niewielkimi wtrętami beżowej glinki, cylindryczna ostroga z herbem miasta Gouda, sygnatura <i>wąż</i> na piętce	poł. XVIII w. (po 1739 r.)

26/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. główki 51,88 mm, dł. 24,90 mm, zachowana w całości wraz z cybuchem o dł. 104, 70 mm i śr. 7,60 mm – główka wykonana z białej glinki, herb miasta Gouda zachowany na cylindrycznej ostrodze, sygnatura 33 <i>pod koroną</i>	ok. poł. XVIII w. (po 1739 r.)
31/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. główki 23,25 mm, dł. 51,30 mm, zachowana prawie w całości główka z białej glinki z 15 mm fragm. cybuchu, sygnatura <i>wąż</i> na pięcie, na ostrodze zachowany herb miasta Gouda a także kropka poniżej na lewej stronie oraz kropka umiejscowiona centralnie na prawej stronie ostrogi	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
82/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. 20,80 mm, dł. 45,30 mm, zachowana w całości – główka z glinki beżowo-białej, ostroga stosunkowo krótka i zwężająca się mocno u piętki, sygnatura <i>wąż</i> na przedniej ściance główki, główka zdobiona stemplem obrotowym	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)
90/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. 23,50 mm, dł. 51,50 mm, zachowana prawie w całości – główka z glinki białej, brak fragm. prawej strony główki, cylindryczna ostroga z herbem miasta Gouda, sygnatura: <i>herb miasta Hamburga</i> na pięcie	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
101/II/PS/26/S	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	dł. 44,70 mm, zachowana częściowo, cienkościenna, biała glinka, cylindryczna ostroga, brak oznaczeń na ostrodze, sygnatura <i>koronowane P</i> na pięcie	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)
3/1/PS/26/S	wykop I	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. 21,45 mm, dł. 46,10 mm, zachowana prawie kompletna główka z białej glinki o cienkich ściankach, proporcjonalna cylindryczna piętka nie posiada znaku jakościowego na bokach, na ostrodze sygnatura <i>wąż</i>	2 ćw. XVIII w.

13/I/PS/26/S	wykop I	ob. 2	glówka – 1 fragm.	porcelanowa, fragmentarycznie zachowana glówka fajki o śr. 35,62 i gr. ścianek 2,70 mm, wys. zachowana 55,95 mm; bogato zdobiona metodą czarnego nadruku przedstawiającego siedzącego pod daszkiem drewnianego budynku mężczyznę obserwującego pogoń dwóch kotów za myszą oraz kobietę od pasa w górę ubraną w XIX w. suknię, obie sceny rozdzielona taśmą z inskrypcją <i>in einen Haus</i> będącą kontynuacją zwrotu z prawej, górnej części przedstawienia <i>und eine Maus</i>	2 poł. XVIII–XIX w.
2/I/PS/26/M/1	wykop I	w-wa V	ustnik – 1 fragm.	śr. 6,16–9,12 mm, dł. 43,14 mm, ustnik wykonany wtórnie metodą „strugania”, po drugiej stronie cybuch rozszerza się nieznacznie pierwotnie tworząc glówkę co sygnalizuje, że fajka była wykorzystywana maksymalnie lub do zaostrego końca dokładano dodatkową rurkę by ją przedłużyć, bo glówka była nadal zdatna do użytku	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/2	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,40 mm, dł. 50,82 mm, sygnatura FABRIC i SCHLESIS rozdzielone 2 rzędami dookólnych, geometrycznych ornamentów (2 pierścienie miniaturowych kwadracików oraz plastyczne okręgi zamknięte wpisane w trójkąty)	2 poł. XVIII–1 poł. XIX w. (po 1753 r.)
2/I/PS/26/M/3	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,50–7,80 mm, dł. 76,54 mm, zachowany fragm. dookólny, geometryczny ornament	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/4	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,71 mm, dł. 49,22 mm, zachowany prawie w całości dookólny, geometryczny ornament	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/5	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,60 mm, dł. 70,53 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/6	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,18 mm, dł. 44,91 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/7	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,97 mm, dł. 46,99 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/8	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,68 mm, dł. 29,74 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/9	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,15 mm, dł. 43,83 mm, BZ N	XVII–XIX w.
2/I/PS/26/M/10	wykop I	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,07 mm, dł. 24,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/I/PS/26/M/1	wykop I	ob. 2	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. 22,80 mm, dł. 47,30 mm, główka zachowana częściowo, ostroga stożkowata zachowana fragm., brak sygnatury, wyłot główki zdobiony dookoła rzędem miniaturowych trójkątów	2 poł. XVIII w. – XIX w.
4/I/PS/26/M/2	wykop I	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,09 mm, dł. 38,65 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/I/PS/26/M/3	wykop I	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,74–9,30 mm, dł. 58,85 mm, zachowany prawie w całości dookoła, geometryczny ornament	XVII–XIX w.
1/II/PS/26/M/1	wykop II	ob. 3	ob. 3	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,24 mm, dł. 29,43 mm, BZ N	2 poł. XVIII/ pocz. XIX w. (na podstawie 14/II/PS/26/S)
1/II/PS/26/M/2	wykop II	ob. 3	ob. 3	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,58 mm, dł. 26,00 mm, BZ N	2 poł. XVIII/ pocz. XIX w. (na podstawie 14/II/PS/26/S)
1/II/PS/26/M/3	wykop II	ob. 3	ob. 3	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,73 mm, dł. 27,27 mm, BZ N	2 poł. XVIII/ pocz. XIX w. (na podstawie 14/II/PS/26/S)
2/II/PS/26/M	wykop II	ob. 1	ob. 1	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,22 mm, dł. 32,25 mm, sygnatura ROSTIN (manufaktura Rościen)	2 poł. XVIII– pocz. XIX w. (po 1753/54 r.)
4/II/PS/26/M/1	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,20 mm, dł. 81,01 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/2	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,83 mm, dł. 41,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/3	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,27 mm, dł. 93,41 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/4	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,01 mm, dł. 68,71 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/5	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,67 mm, dł. 60,83 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/6	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,62 mm, dł. 65,04 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/7	wykop II	ob. 2	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,17 mm, dł. 54,96 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/PS/26/M/8	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,00 mm, dł. 75,93 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/9	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,34 mm, dł. 75,27 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/10	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,86 mm, dł. 61,03 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/11	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,60 mm, dł. 68,38 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/12	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,88 mm, dł. 60,76 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/13	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,90 mm, dł. 54,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/14	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,11 mm, dł. 48,83 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/15	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,20 mm, dł. 76,12 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/16	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,80–7,17 mm, dł. 115,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/17	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/16 i 4/II/PS/26/M/17 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/18	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,77 mm, dł. 53,44 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/19	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,29 mm, dł. 68,03 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/20	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/19 i 4/II/PS/26/M/20 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/21	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,59 mm, dł. 50,05 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/22	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,10 mm, dł. 58,97 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/PS/26/M/23	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,11 mm, dł. 42,17 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/24	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,40 mm, dł. 57,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/25	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,06 mm, dł. 51,75 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/26	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,28 mm, dł. 73,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/27	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,13–6,57 mm, dł. 89,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/28	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,65 mm, dł. 72,98 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/29	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,63 mm, dł. 65,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/30	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,11–8,20 mm, dł. 49,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/31	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,87 mm, dł. 47,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/32	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,54 mm, dł. 39,23 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/33	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,69 mm, dł. 37,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/34	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,52 mm, dł. 18,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/35	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,98 mm, dł. 29,07 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/36	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,40 mm, dł. 29,57 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/37	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,01 mm, dł. 32,65 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/38	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,46 mm, dł. 47,59 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/39	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,25 mm, dł. 56,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/40	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,14 mm, dł. 44,48 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/41	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,41 mm, dł. 28,01 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/42	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,20 mm, dł. 38,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/43	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,15 mm, dł. 39,78 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/44	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,31 mm, dł. 33,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/45	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 4,91 mm, dł. 30,81 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/46	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,41 mm, dł. 27,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/47	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,01 mm, dł. 32,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/48	wykop II	ob. 2	ustnik – 1 fragm.	śr. 4,60–4,81 mm, dł. 33,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/49	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,31 mm, dł. 36,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/50	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,73 mm, dł. 23,37 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/51	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,45 mm, dł. 21,18 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/52	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,30 mm, dł. 25,63 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/53	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 4,93 mm, dł. 19,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/54	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,12 mm, dl. 30,12 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/55	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,14 mm, dl. 30,04 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/56	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,63 mm, dl. 31,19 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/57	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,98 mm, dl. 28,07 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/58	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,43 mm, dl. 41,72 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/59	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,40 mm, dl. 31,79 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/60	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,03 mm, dl. 41,79 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/61	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,50 mm, dl. 40,08 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/62	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,34 mm, dl. 35,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/63	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,53 mm, dl. 48,82 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/64	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,11 mm, dl. 51,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/65	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,59 mm, dl. 41,65 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/66	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,19 mm, dl. 57,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/67	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,86 mm, dl. 55,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/68	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,51 mm, dl. 39,34 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/69	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,20–6,60 mm, dł. 100,78 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/70	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/69 i 4/II/PS/26/M/70 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/71	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,22 mm, dł. 21,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/72	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,71 mm, dł. 83,27 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/73	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,87 mm, dł. 42,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/74	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,32 mm, dł. 59,88 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/75	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/74 i 4/II/PS/26/M/75 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/76	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,58 mm, dł. 62,11 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/77	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/76–78 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/78	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	4/II/PS/26/M/76–78 – rekonstrukcja	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/79	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,87 mm, dł. 36,28 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/80	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,11 mm, dł. 41,97 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/81	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,70 mm, dł. 51,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/82	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,98 mm, dł. 63,13 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/83	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,45 mm, dł. 37,09 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/84	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,77 mm, dł. 34,97 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/85	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,24 mm, dł. 36,13 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/86	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 28,12 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/87	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,77 mm, dł. 41,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/88	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,48 mm, dł. 28,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/89	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,83 mm, dł. 25,13 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/90	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,25 mm, dł. 25,91 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/91	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,04 mm, dł. 14,24 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/92	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,35 mm, dł. 49,01 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/93	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,35 mm, dł. 45,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/94	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,53 mm, dł. 35,21 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/95	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,40 mm, dł. 43,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/96	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,61 mm, dł. 31,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/97	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,96 mm, dł. 67,09 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/98	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,93 mm, dł. 32,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/99	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,97 mm, dł. 33,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/100	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,59 mm, dł. 48,62 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/101	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,52 mm, dł. 76,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/102	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,37 mm, dł. 39,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/103	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,26 mm, dł. 37,28 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/104	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,28 mm, dł. 50,29 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/105	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,21 mm, dł. 40,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/106	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,82 mm, dł. 29,93 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/107	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,84 mm, dł. 23,11 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/108	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,95 mm, dł. 25,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/109	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,08 mm, dł. 26,67 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/110	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,26 mm, dł. 25,64 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/111	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,28 mm, dł. 25,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/112	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,32 mm, dł. 40,46 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/113	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,53 mm, dł. 45,89 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/II/ PS/26/M/114	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,24 mm, dł. 34,34 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/115	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,13 mm, dł. 32,07 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/116	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,91 mm, dł. 34,87 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/117	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,07 mm, dł. 25,06 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/118	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,72 mm, dł. 19,03 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/119	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,61 mm, dł. 18,47 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/120	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,85 mm, dł. 20,09 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/121	wykop II	ob. 2	ustnik – 1 fragm.	śr. 6,11–7,54 mm, dł. 24,46 mm, fragm. starty na krawędziach w wyniku kręcenia w zębach (?), ustnik nieostrzony, po złamaniu lekko starty od strony kanału dymowego	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/122	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,95 mm, dł. 24,06 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/123	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,12 mm, dł. 73,56 mm, sygnatura DE IONG oraz zachowane niewielkie fragm. dookólnego, geometrycznego ornamentu wykonanego radelkiem (miniaturowe trójkąty – 4 pasma)	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
4/II/ PS/26/M/124	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,12 mm, dł. 73,56 mm, sygnatura DE IONG R, BZ	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
4/II/ PS/26/M/125	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,12 mm, dł. 73,56 mm, sygnatury LUCAS *** oraz DEIONG przedzielone 6 pasmami geometrycznego, dookólnego ornamentu wykonanego radelkiem (miniaturowe trójkąty)	poł. XVIII w. (po 1739 r.)

4/II/ PS/26/M/126	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,50 mm, dł. 42,91 mm, dokołny, geometryczny ornament (1 pasmo okręgów) wykonany stemplem obrotowym (?)	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/127	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,86 mm, dł. 33,50 mm, dokołny, geometryczny ornament zachowany szcążkowo	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/128	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,15 mm, dł. 29,03 mm, dokołny, geometryczny ornament (1 pasmo okręgów) wykonany stemplem obrotowym lub radełkiem	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/129	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,53 mm, dł. 35,39 mm, dokołny, geometryczny ornament (1 pasmo okręgów) oraz 6 pasm miniaturowych trójkątów wykonanych radełkiem lub stemplem obrotowym	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/130	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,10 mm, dł. 24,50 mm, sygnatura IN [...] A (org. IN GOUDA), BZ	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/131	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,60 mm, dł. 22,10 mm, sygnatura IN GOUDA, BZ	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/132	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	6,70 mm, dł. 17,00 mm, sygnatura IN GOUDA *, 4 pasma geometrycznego, dokołnego ornamentu wykonanego radełkiem (miniaturowe trójkąty)	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/133	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,88 mm, dł. 54,27 mm, sygnatura LIEVEPYL oraz IN GOUDA rozdzielone 4 pasmami dokołnego, geometrycznego ornamentu wykonanego radełkiem lub stemplem obrotowym	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.) ?
4/II/ PS/26/M/134	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,67 mm, dł. 22,87 mm, widoczny szew od formy, który został wygładzony i przyozdobiony serią niewielkich linii poprzecznych w stosunku do linii cybucha, inskrypcja IGM I oraz IER, która umiejscowiona jest między dwoma pasmami plastycznej, dokołnej „drabinki”, reszta cybucha zdobiona ornamentem w postaci plastycznych łusek, które od drabinki okalającej sygnaturę oddziela dookoła seria miniaturowych okręgów, w które wpisane są mniejsze okręgi – fragm. fajki z głową szczupaka	1/2 poł. XVIII w.

4/II/ PS/26/M/135	wykop II	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,05 mm, dł. 23,24 mm, sygnatura C (R?) [...] (A?) NSOM – słaby stan zachowania	XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/136	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	identyfikacja niemożliwa ze względu na wielkość fragm., BZ, N	kon. XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/137	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	identyfikacja niemożliwa ze względu na wielkość fragm., BZ, N	kon. XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/138	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	identyfikacja niemożliwa ze względu na wielkość fragm., BZ, N	kon. XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/139	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	identyfikacja niemożliwa ze względu na wielkość fragm., BZ, N	kon. XVII–XIX w.
4/II/ PS/26/M/140	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – 1/4 główki, główka w typie beczulkowatym z dookólnym, pojedynczym ornamentem geometrycznym przy krawędzi główki	pocz. XVIII w. (?)
4/II/ PS/26/M/141	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – 1/4 główki, główka w typie beczulkowatym z dookólnym, pojedynczym ornamentem geometrycznym przy krawędzi główki	pocz. XVIII w. (?)
4/II/ PS/26/M/142	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – odpryśnięta ostroga i brak 1/4 główki, beczulkowata główka z dookólnym, pojedyn- czym ornamentem geometrycznym przy krawędzi główki	najwcześniejszej 3 dekada XVIII w.
4/II/ PS/26/M/143	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	śr. główki 20 mm, zachowana fragmentarycznie – 1/2 połowy główki, ostrogi oraz frontowej części brak – brak sygnatury	najwcześniejszej 2 dekada XVIII w.
4/II/ PS/26/M/144	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – niewielki fragm. (ok. 1/3) główki, brak ostrogi, sygnatura <i>roemer</i> zachowana na przedniej stronie główki dookólnie zdobiona perelkowaniem w okręgu zachowana na przedniej stronie główki	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)
4/II/ PS/26/M/145	wykop II	ob. 2	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – tylko cylindryczna ostro- ga z zachowaną dobrze piętka i niewielkim fragm. główki, sygnatura <i>trzy krzyże</i> dookólnie zdobiona perelkowaniem w okręgu (pierwotnie niewielka główka, wykonana z dużą starannością)	2 ćw. XVIII w. (przed 1739 r.)

Tab. 5. Stargard, Kwartał XXVI – Pfaffen Strasse (dzisiaj ul. Kasztelańska), badania szerokopłaszczyznowe – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Nr inw.	Lokalizacja	Warstwa obiekt	Rodzaj ulamka - liczba	Opis - krótka charakterystyka (BZ - brak zdobień, N - niecharakterystyczny)	Datowanie
8/PS/26/S	parcela 403	ob. 4	główka – 1 fragm.	śr. główki 23,33 mm, wys. 52,10 mm, sygnatura herb miasta Hamburga zachowana na pięcie cylindrycznej ostrogi, na ostrodze sygnatura w postaci herbu miasta Gouda	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
12/PS/26/S	parcela 403	ob. 4	główka – 1 fragm.	śr. główki 21,84 mm, wys. 48,94 mm, sygnatura wieża Goudy zachowana na pięcie cylindrycznej ostrogi, na ostrodze sygnatura w postaci herbu miasta Gouda	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
18/PS/26/S	parcela 402	ob. 18	główka – 1 fragm.	dł. 51,00 mm, cienkościenna, zachowana fragm. główka wykonana z białej glinki, sygnatura 33 pod koroną zachowana na pięcie cylindrycznej ostrogi, na ostrodze sygnatura w postaci herbu miasta Gouda	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
24/PS/26/S	parcela 403	ob. 4 (poz. II)	główka – 1 fragm.	zachowana fragm., sygnatura herb miasta Hamburga zachowana na pięcie cylindrycznej ostrogi, na ostrodze sygnatura w postaci herbu miasta Gouda	poł. XVIII w. (po 1739 r.)
6/PS/26/M	parcela 406	ob. 6	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,10 mm, dł. 61,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/1	parcela 403	ob. 4 poz. I	ustnik – 1 fragm.	śr. 4,75–5,40 mm, dł. 90,30 mm, ustnik oryginalny – wykonany równo, prostopadłe do cybucha i kanału dymnego	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/2	parcela 403	ob. 4 poz. I	ustnik – 1 fragm.	śr. 4,92–5,40 mm, dł. 5,30 mm, ustnik oryginalny – wykonany równo, prostopadłe do cybucha i kanału dymnego	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/3	parcela 403	ob. 4 poz. I	ustnik – 1 fragm.	śr. 4,68–5,15 mm, dł. 62,30 mm, ustnik oryginalny – wykonany równo, prostopadłe do cybucha i kanału dymnego	XVII–XIX w.

4/PS/26/M/4	parcela 403	ob. 4 poz. I	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – jedynie niewielka część przedniej ściany fajki z sygnaturą <i>wgż</i> (częściowo uchwycona), średnica główki oraz typ niemożliwe do rozpoznania ze względu na stan i wymiary	1 poł. XVIII w.?
4/PS/26/M/5	parcela 403	ob. 4 poz. I	główka – 1 fragm.	zachowany fragmentarycznie – jedynie niewielka część przedniej ściany fajki z 50 mm fragm. cybucha, brak ostrogi, średnica oraz typ niemożliwe do rozpoznania	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/6	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,60 mm, dł. 44,42 mm, dookólna sygnatura LUCAS (org. LUCAS DE IONG) oraz dookólny ornament geometryczny	poł. XVIII w.
4/PS/26/M/7	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,45 mm, dł. 73,27 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/8	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,12 mm, dł. 54,87 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/9	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,06 mm, dł. 40,37 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/10	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,70 mm, dł. 75,78 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/11	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,90 mm, dł. 51,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/12	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,60 mm, dł. 70,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/13	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,42 mm, dł. 22,14 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/14	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,84 mm, dł. 43,65 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/15	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,99 mm, dł. 29,11 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/16	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,11 mm, dł. 31,84 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/17	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,80 mm, dł. 44,92 mm, BZ N	XVII–XIX w.

4/PS/26/M/18	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,20 mm, dł. 49,37 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/19	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,98 mm, dł. 22,17 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/20	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,10 mm, dł. 30,71 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/21	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,96 mm, dł. 32,83 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/22	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,35 mm, dł. 49,06 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/23	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,22–6,66 mm, dł. 113,14 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/24	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 45,16 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/25	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,44–6,83 mm, dł. 147,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/26	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,49 mm, dł. 53,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/27	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,10 mm, dł. 46,47 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/28	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,70 mm, dł. 25,61 mm, BZ N	XVII–XIX w.
4/PS/26/M/29	parcela 403	ob. 4 poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,60 mm, dł. 28,45 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/1	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,40 mm, dł. 62,01 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/2	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,77 mm, dł. 31,03 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/3	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,78 mm, dł. 20,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/4	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,26 mm, dł. 24,29 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/5	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,31 mm, dł. 26,96 mm, BZ N	XVII–XIX w.

11/PS/26/M/6	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,25 mm, dł. 23,83 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/7	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,04 mm, dł. 25,63 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/8	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,03 mm, dł. 29,92 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/9	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,90 mm, dł. 39,46 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/10	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 36,23 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/11	parcela 403	ob. 4 poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,54 mm, dł. 75,91 mm, BZ N	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/12	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – miniaturowy fragm. nie dający szans na identyfikację	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/13	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – miniaturowy fragm. nie dający szans na identyfikację	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/14	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – miniaturowy fragm. nie dający szans na identyfikację	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/15	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – miniaturowy fragm. nie dający szans na identyfikację	XVII–XIX w.
11/ PS/26/M/16	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – miniaturowy fragm. nie dający szans na identyfikację	XVII–XIX w.
11/PS/26/M/17	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – jedynie niewielka część przedniej ściany fajki z sygnaturą <i>uż</i> (częściowo uchwycona), średnica główki oraz typ niemożliwe do rozpoznania ze względu na stan i wymiary	1 poł. XVIII w.?
11/ PS/26/M/18	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – typ 2/3 (?)	kon. XVII – 1 poł. XIX w.
11/ PS/26/M/19	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – typ 2/3 (?)	kon. XVII – 1 poł. XIX w.
11/ PS/26/M/20	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – typ 2/3 (?)	kon. XVII – 1 poł. XIX w.
11/ PS/26/M/21	parcela 403	ob. 4 poz. II	główka – 1 fragm.	zachowana fragmentarycznie – typ 2/3 (?)	kon. XVII – 1 poł. XIX w.

Tab. 6. Stargard, Kwartał XXVIII – róg ulic Schuh oraz Haar (dzisiaj ul. Szewska i ul. Włosiennicza) – inwentarz. Oprac. M. Szeremeta

Nr inv.	Lokalizacja	Warstwa / obiekt	Rodzaj ulamka - liczba	Opis - krótka charakterystyka (BZ - brak zdobień, N - niecharakterystyczny)	Datowanie
80/Sch/28/S	kamienica 24	piwnica B	metalowy kapturek	wys. maks. 10,61 mm, śr. 32,60 mm, waga 4,02 g, wykonany ze stopu miedzi (brąz lub mosiądz) kapturek do fajki porcelanowej, ornament roślinny opisany jest na foremnym sześciokącie umieszczonym w centralnej części zabytku, na płaszczyźnie górnej pow. umieszczono 6 niewielkich otworów wentylacyjnych	XIX – pocz. XX w.
594/Sch/28/S	kamienica 24	ob. 11	główka drewniana, złożona	dł. 61,30 mm wys. 32,70 mm, śr. napychu maks. 2,80 mm, wys. napychu ok 20,00 mm, główka drewnianej fajki złożonej zachowana w całości, kolisty, niezdobiony kominiek łagodnie przechodzi w gładką szyjkę w kształcie rozszerzonej tulei, komora nasypowa jest mocno nadpalona	poł. XVIII w.
672/Sch/28/S	kamienica 23	ob. 2	cybuch z fragm. główki – 1 fragm.	śr. 11,08 mm, dł. 17,68 mm, cybuch z zachowaną częścią ową główką, kompletna, niska, ale szeroka ostroga, sygnaturą <i>ID pod gwiazdą</i> na piętce	1660/1665– 1670/1675 r.
922/Sch/28/S	kamienica 24, pom. C	zasypisko gruzowe	główka – 1 fragm.	zachowana fragm. – tylko niewielka część lewej ścianki oraz cylindryczna smukła, ale wysoka piętka bez znaku jakościowego, sygnatura <i>39 pod koroną</i> na piętce	1730–1739
934/Sch/28/S	kamienica 23	halda/zasypisko	główka – 1 fragm.	dł. ok 40,80 mm, zachowana częściowo główką zdobioną reliefowo – <i>róża</i> (4 płatki i liście) na lewej i prawej stronie główki, na obu stronach cylindrycznej ostrogi pojedyncze, plastyczne kropki	kon. XVII w.
1923/Sch/28/S	nieokreślona	halda/zasypisko	główka – 1 fragm.	zachowana fragm. główka fajki wypalanej w atmosferze redukcyjnej, główka w przekroju ma kształt formennego sześciokąta	I poł. XVIII w.

3/Sch/28/M/1	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,62–8,11 mm, dł. 50,40 mm, dookołny, geometryczny ornament radełkowy (ze stempla obrotowego – okręgi, miniaturowe trójkąty)	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/2	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,10 mm, dł. 39,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/3	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,95 mm, dł. 28,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/4	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,10 mm, dł. 25,96 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/5	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,50 mm, dł. 22,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/6	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,20 mm, dł. 26,05 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/7	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,45 mm, dł. 30,95 mm, BZ N	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/8	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 23,93 mm, dookołny, geometryczny ornament oraz zachowany fragm. ornament tzw. „skręcenia” cybucha – pseudotorowanie	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/9	kamienica 23	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,66 mm, dł. 34,13 mm, geometryczny, dookołny ornament – 2 linie niewielkich trójkątów oraz 4 linie trójkątów miniaturowych między nimi	XVII–XIX w.
3/Sch/28/M/10	kamienica 23	ob. 2	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną w całości wydatną, cylindryczną ostrógą i piętą sygnowaną literowo DB pod koroną, rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	1693–1730/1743 r.
5/Sch/28/M/1	kamienica 23, pom. B	w-wa zasypiska	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,75 mm, dł. 21,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.
5/Sch/28/M/2	kamienica 23, pom. B	w-wa zasypiska	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,95 mm, dł. 17,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
6/Sch/28/M/1	kamienica 23	wnęka przy pom. B	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,20 mm, dł. 48,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
6/Sch/28/M/2	kamienica 23	wnęka przy pom. B	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,05 mm, dł. 23,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
6/Sch/28/M/3	kamienica 23	wnęka przy pom. B	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,35 mm, dł. 18,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.

10/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,16 mm, dł. 32,19 mm, dookolny ornament geometryczny wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym	XVII–XIX w.
10/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 2	cybuch z szyjką + ostroga – 1 fragm.	śr. cybucha 9,10 mm, dł. całkowita 42,56 mm, szer. szyjki 13,80 mm, cylindryczna, niska, szeroka ostroga, brak sygnatury	XVII w.
12/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 3	cybuch – 1 fragm.	śr. maks. 12,25 mm, dł. 16,16 mm, wyraźnie zaznaczone ślady szwów produkcyjnych; zdobienie dookolnym motywem liści dekorowanych perelkowaniem wzdłuż pierzastego ożyłkowania liści, które swój początek biorą z plastycznej, dookolnej listwy plastycznej z drugiej strony, przechodzący w krągłe zgrubienie	1730–1745 r.
13/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 3a	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,20 mm, dł. 50,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
13/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 3a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,80 mm, dł. 40,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
13/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 3a	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,48 mm, dł. 22,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
13/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 3a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 20,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
14/Sch/28/M	kamienica 24, pom. C	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,00 mm, dł. 18,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
15/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 6	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,35 mm, dł. 41,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,70 mm, dł. 42,87 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,85 mm, dł. 54,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,77 mm, dł. 32,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,60 mm, dł. 25,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 43,03 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,68 mm, dł. 35,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,70 mm, dł. 31,28 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,71 mm, dł. 30,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
16/Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 3b	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu, rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.

17/Sch/28/M	kamienica 24	w-wa I, pod ob. 3a i 3b	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,29 mm, dł. 25,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
20/Sch/28/M/1	kamienica 24 (między 2 a 7a)	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,95 mm, dł. 38,40 mm, cybuch wypalony w atmosferze redukcyjnej, geometryczny, dookolny motyw zdobniczy wykonany stemplem obrotowym lub radłem (fragm.)	XVII–XIX w.
20/Sch/28/M/2	kamienica 24 (między 2 a 7a)	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,50 mm, dł. 32,15 mm, geometryczny, dookolny motyw zdobniczy wykonany stemplem obrotowym lub radłem - m.in. okręgi (fragm.)	XVII–XIX w.
20/Sch/28/M/3	kamienica 24 (między 2 a 7a)	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,35 mm, dł. 46,00 mm, geometryczny, dookolny motyw zdobniczy wykonany stemplem obrotowym lub radłem	XVII–XIX w.
20/Sch/28/M/4	kamienica 24 (między 2 a 7a)	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 22,80 mm, geometryczny, dookolny motyw zdobniczy wykonany stemplem obrotowym lub radłem	XVII–XIX w.
20/Sch/28/M/5	kamienica 24 (między 2 a 7a)	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,40 mm, dł. 45,75 mm, geometryczny, dookolny motyw zdobniczy wykonany stemplem obrotowym lub radłem	XVII–XIX w.
21/Sch/28/M	kamienica 24, pom. A	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,25–6,25 mm, dł. 60,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
23/Sch/28/M/1	kamienica 24 pom. C	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,30 mm, dł. 21,12 mm, BZ N	XVII–XIX w.
23/Sch/28/M/2	kamienica 24 pom. C	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,65 mm, dł. 35,90 mm, geometryczne, dookolne motywy zdobnicze wykonane stemplem obrotowym lub radłem – bardzo niska jakość wykonania zdobień	XVII–XIX w.
26/Sch/28/M/1	kamienica 23/ parcela 440	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,75 mm, dł. 27,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
26/Sch/28/M/2	kamienica 23/ parcela 441	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,38 mm, dł. 17,62 mm, BZ N	XVII–XIX w.
27/Sch/28/M	kamienica 22, pom. A	brak kontekstu	główka – 1 fragm.	zachowana fragm. główka fajki, brak ostrogi, sygnatura waż na przedniej stronie główki	2 ćw. XVIII w.

28/Sch/28/M/1	kamienica 22, pom. A	brak kontek- stu	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,50 mm, dł. 45,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
28/Sch/28/M/2	kamienica 22, pom. A	brak kontek- stu	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,20 mm, dł. 30,20 mm, geometryczne, dookolne motywy zdobnicze wykonane stemplem obrotowym lub radłem	XVII–XIX w.
34/Sch/28/M/1	parcela 440	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,70–6,97 mm, dł. 54,44 mm, BZ N	XVII–XIX w.
34/Sch/28/M/2	parcela 440	ob. 2	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,10–9,45, dł. 85,00 mm, ornament geometryczny, dookolny wykonany radelkiem lub stemplem obroto- wym, brak inskrypcji	XVII–XIX w.
36/Sch/28/M	kamienica 23, pom. B	materiał na bruku	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,1 mm, dł. 20,45 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/1	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,35–7,5 mm, dł. 44,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/2	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,10 mm, dł. 17,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/3	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,80–9,00, dł. 26,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/4	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,75 mm, dł. 17,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/5	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,47 mm, dł. 24,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/6	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,40 mm, dł. 50,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/7	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,97 mm, dł. 44 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/8	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,70 mm, 26,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/9	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,10 mm, dł. 24,6 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/10	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypi- skowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,05 mm, dł. 39,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.

41/Sch/28/M/11	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,70 mm, dł. 26,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/12	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,45, dł. 20,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/13	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypiskowa	ustnik – 1 fragm.	śr. 6,35–6,80 mm, dł. 44,86 mm, ustnik wykończono na płasko, oryginalny, nie ostrzony, 3 mm średn. dziurki wlotu	XVII–XIX w.
41/Sch/28/M/14	kamienica 24, pom. B	w-wa zasypiskowa	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,40, dł. 30,30 mm, geometryczny ornament ramkiowy lub ze stempla obrotowego (fragm.) i fragm. inskrypcji [...] BRI [...] – (org. FABRIQUE IN RO-STIN)	2. poł. XVIII–pocz. XIX w. (po 1753–1754 r.)
43/Sch/28/M/1	kamienica 23, pom. B	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,15 mm, dł. 21,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
43/Sch/28/M/2	kamienica 23, pom. B	w-wa III	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,75 mm, dł. 29,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
48/Sch/28/M/1	kamienica 24, pom. C	ob. 15, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,90 mm, dł. 37,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
48/Sch/28/M	kamienica 24, pom. C	ob. 15, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,80 mm, dł. 23,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
48/Sch/28/M	kamienica 24, pom. C	ob. 15, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,40 mm, dł. 19,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
48/Sch/28/M	kamienica 24, pom. C	ob. 15, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,75 mm, dł. 22,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
50/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 1	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 45,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
53/Sch/28/M	kamienica 24, pom. A	w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,5 mm, dł. 24,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
58/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 2, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,00 mm, dł. 34,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
58/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 2, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,75 mm, dł. 30,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.
58/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 2, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,10 mm, dł. 34,05 mm, BZ N	XVII–XIX w.
58/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 2, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,88 mm, dł. 30,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.

64/Sch/28/M	kamienica 23	ob. 4	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,10 mm, dł. 24,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.
67/Sch/28/M/1	parcela 440	w-wa I	cybuch z szyjką + fragm. główki – 1 fragm.	śr. 7,77 mm, dł. 29,90 mm, zachowany niewielki fragm. cybucha (zachowana szyjka; w stanie szczerakowym zachowany nosek i fragm. cylindra), BZ	XVII–XIX w.
67/Sch/28/M/2	parcela 440	w-wa I	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,25 mm, dł. 46,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
67/Sch/28/M/3	parcela 440	w-wa I	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,75 mm, dł. 36,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
67/Sch/28/M/4	parcela 440	w-wa I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,67 mm, dł. 31,05 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,85 mm, dł. 54,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,09, dł. 34,72 mm, dookolny ornament geometryczny – pojedyncze pasma niewielkich kwadratów wykonanych radełkiem lub stemplem obrotowym	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,00 mm, dł. 35,10 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,50 mm, dł. 24,50 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,35 mm, dł. 43,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,98 mm, dł. 47,05 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,87 mm, dł. 33,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,00 mm, dł. 49,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,80 mm, dł. 65,05 mm, cybuch – dookolny ornament geometryczny (fragm.) – wąskie słupki wykonane radełkiem lub stemplem obrotowym	XVII–XIX w.
71/Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11a	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 42,60 mm, dookolny ornament geometryczny – wysoka jakoś wykonania	XVII–XIX w.
80/Sch/28/M/1	kamienica 24, pom. C./parcela 440	brak kontekstu	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 40,00 mm, zachowany fragm. sygnatury na cybuch AC : DE (org. JAC DEVOS)	1729–1755 r.
80/Sch/28/M/2	kamienica 24, pom. C./parcela 441	brak kontekstu	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki fajki porcelanowej zewnętrznie zabarwiony na miodowo-żółty kolor, wielkość nie pozwalała na określenie średnicy główki, brak sygnatury/ornamentu	2 poł. XVIII w.–XIX w.

90/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 11, w-wa I, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,50 mm, dł. 37,40 mm, cybuch z fragm. zachowaną szyją oraz łukiem łączący cybuch z ostrogą	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,15 mm, dł. 34,5 mm, dookolny ornament naciśkowy, radełkowy lub stemplem obrotowym, geometryczny, fragm. napisu * AC DEVOS (org. * IAC DEVOS)	1729–1755
91/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,25 mm, dł. 84,15 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,75 mm, dł. 45,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,60 mm, dł. 29,36 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,90 mm, dł. 48,70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,25 mm, dł. 31,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,00 mm, dł. 45,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,50 mm, dł. 34,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,90 mm, dł. 36,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,30 mm, dł. 21,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91/Sch/28/M/11	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. I	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,66 mm, dł. 25,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91a/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,79 mm, dł. 55,52 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91a/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,73 mm, dł. 29,78 mm, BZ N	XVII–XIX w.

91a/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,58 mm, dł. 35,09 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91a/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,62 mm, dł. 29,97 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91a/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. II	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,27 mm, dł. 36,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91b/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. III	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,00 mm, dł. 54,60 mm, fragm. zdobienia dookołowego, geometrycznego	XVII–XIX w.
91b/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. III	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,35 mm, dł. 27,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
91b/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa II, poz. III	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,90 mm, dł. 28,10 mm, inskrypcja IN GOUDA, poniżej gęsto wykonany, dookołny naciskowy ornament wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym	kon. XVII–XIX w.
100/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 11, w-wa II	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,91 mm, dł. 43,37 mm, ornament dookołny, pojedynczy pierścien okręgów oraz ornament pozorujący „skręcenie” cybuchu – pseudotordowanie	XVII/XVIII w.
103a/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	ustnik – 1 fragm.	śr. maks. 10,42 mm, dł. 31,60 mm, wtórnice wykonane ustnik – zateperowanie cybuchu wykonane zapewne wskutek złamania, zarejestrowany fragm. szyjki (brak ostrogi)	XVII–XIX w.
103a/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 40,12 mm, inskrypcja UCAS (orig. LUCAS : DEIONG) oraz dookołny, geometryczny ornament wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym	1744–1761 r.
103a/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,43 mm, dł. 91,60 mm, w całości zachowany geometryczny, dookołny ornament (miniaturowe trójkąty, okręgi)	XVII–XIX w.
103a/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	główka – 1 fragm.	śr. maks. 21,50 mm, sygnatura wąż na przedniej stronie główki	I poł. XVIII w. (przed 1739 r.)
103a/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	główka – 1 fragm.	BZ N	XVII–XIX w.

103a/ Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	główka – 1 fragm.	BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	główka – 1 fragm.	BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,63 mm, dł. 54,24 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,05 mm, dł. 29, 70 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,60 mm, dł. 40,35 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/11	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,30 mm, dł. 24,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/12	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,49 mm, dł. 38,66 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/13	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,60 mm, dł. 34,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/14	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,09 mm, dł. 38,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
103a/ Sch/28/M/15	kamienica 24	ob. 11, w-wa III, poz. IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,80 mm, dł. 32,20 mm, inskrypcja *** TEUNIS : CRANSOM *** przedzielona 4 pasmami geometrycznego, dookołnego motywu zdobniczego wykonanego stemplem obrotowym lub radełkiem	kon.XVII–XVIIIw.(?)
108/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,70 mm, dł. 42,00 mm, BZ N	XVII–XIX w.
108/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,45 mm, dł. 30,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
108/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,20 mm, dł. 46,98 mm, dookołny, geometryczny ornament wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym – bardzo słabo odciśnięty, prawie niewidoczny	XVII–XIX w.

108/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,16 mm, dł. 28,80 mm, BZ N	XVII–XIX w.
108/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa IV	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,20 mm, dł. 31,40 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/1-2	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	ustnik – 1 fragm.	śr. 4,55–6,10 mm, dł. 17,60 mm, zachowany oryginalnie wykonany ustnik „z formy”	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/3-4	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,30 mm, dł. 73,45 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,84 mm, dł. 72,97 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,24 mm, dł. 66,99 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,75 mm, dł. 24,85 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,73 mm, dł. 23,53 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,51 mm, dł. 60,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,37 mm, dł. 23,13 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/11	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,34 mm, dł. 18,76 mm, BZ N	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/12	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,72 mm, dł. 36,10 mm, fragm. przepalony (?), BZ N	XVII–XIX w.
110/ Sch/28/M/13	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VI	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,90 mm, dł. 55,36 mm, dookołny, geometryczny ornament wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym (okręgi – 2 pojedyncze pierścienie oraz miniaturowe trójkąty – 3 poziomy)	XVII–XIX w.
113/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VII	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,10 mm, dł. 29,20 mm, BZ N	XVII–XIX w.

113/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa VI, poz. VII	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,20 mm, dł. 103,20 mm, dookolny ornament geometryczny radełkowy lub ze stempla obrotowego o wysokości 18,20 mm oraz fragm. inskrypcji w postaci litery O – jakość wykonania cybucha wskazuje na manufakturę w Roście lub Zborowskiem	2 poł. XVIII – pocz. XIX w. (po 1753–1754 r.)
116/Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki bez zachowanej krawędzi oraz szyjki	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki bez zachowanej krawędzi oraz szyjki	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki bez zachowanej krawędzi oraz szyjki	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki bez zachowanej krawędzi oraz szyjki	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki z zachowaną niewielką ilością krawędzi główki ozdobionej geometrycznym ornamentem	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki z zachowaną niewielką ilością krawędzi główki ozdobionej geometrycznym ornamentem	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki z zachowaną niewielką ilością krawędzi główki ozdobionej geometrycznym ornamentem	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki bez zachowanej krawędzi oraz szyjki	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,41 mm, dł. 20,55 mm, BZ N	XVII–XIX w.
116/Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,30 mm, dł. 19,75 mm, BZ N	XVII–XIX w.

1116/ Sch/28/M/11	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,52 mm, dł. 36,38 mm, dookołny ornament geometryczny radełkowy oraz ze stempla obrotowego (okręgi oraz miniaturowe trójkąty)	XVII–XIX w.
1116/ Sch/28/M/12	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	ustnik – 1 fragm.	śr. 7,25–11,11 mm, dł. 52,91 mm, wtórnice wykonane ustnik – spłiwowanie cybucha wykonane zapewne wskutek wcześniejszego złamania, brak ostrogi oraz szyjki, fragm. całkowicie przepalony – czarny	XVII–XIX w.
1116/ Sch/28/M/13	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka – 1 fragm.	fragm. główki fajki bez ostrogi – typ 5 (wg Ducu) lub typ 5 (wg Witkowskiej), brak innych cech dystynktywnych ułatwiających identyfikację	XVIII–poł. XIX w.
1116/ Sch/28/M/14	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka - 1 fragm.	cylintryczna ostroga razem z piętą zachowane w całości - sygnatura <i>trzy krzyże</i> , brak herbu na boku ostrogi, główka zachowana fragm., co nie pozwala na określenie typu	1715-1739 r.
1116/ Sch/28/M/15	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka - 1 fragm.	stożkowata ostroga razem z piętą zachowane w całości - brak sygnatury (zapewne nabita została na przedniej stronie główki), główka zachowana fragm., co nie pozwala na określenie typu	XVII-XIX w.
1116/ Sch/28/M/16	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. VIII	główka + cybuch - 1 fragm.	stożkowata ostroga razem z piętą zachowana w całości - brak sygnatury (zapewne nabita została na przedniej stronie główki), główka zachowana fragm., co nie pozwala na określenie typu (typ 2?); cybuch: śr. 8,61-11,15 mm, dł. 45,00 mm, BZ N	XVII-XVIII w.
1116A/ Sch/28/M/1	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze datowanie	XVII–XIX w.
1116A/ Sch/28/M/2	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze datowanie	XVII–XIX w.

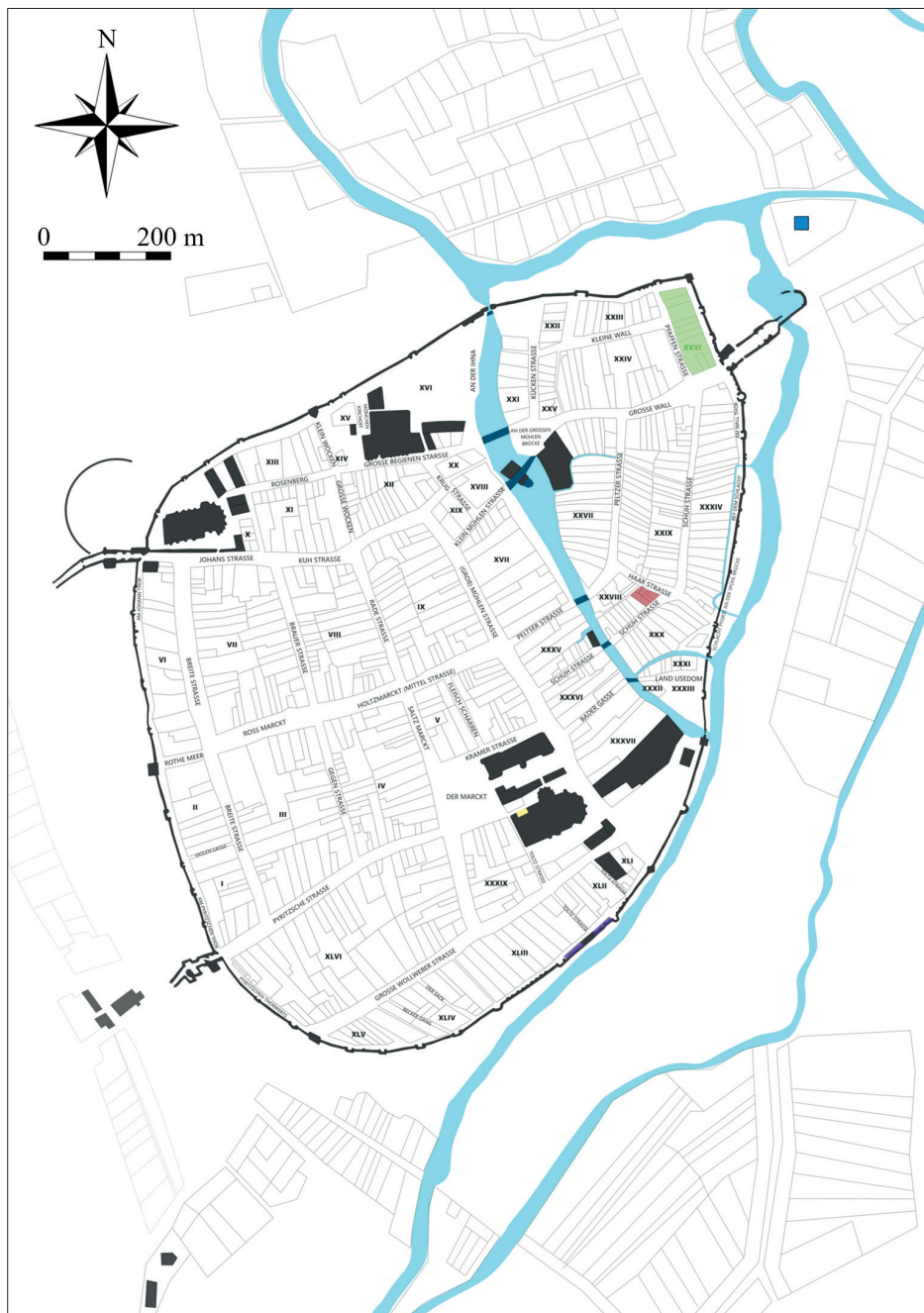
116A/ Sch/28/M/3	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/4	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/5	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/6	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/7	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/8	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/9	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/10	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/11	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/12	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwala na określenie typu oraz dokładniejsze wydatowanie	XVII–XIX w.

116A/ Sch/28/M/13	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwalała na określenie typu oraz dokładniejsze datowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/14	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki, niecharakterystyczny fragm. główki, wielkość ułamka nie pozwalała na określenie typu oraz dokładniejsze datowanie	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/15	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/16	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/17	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/18	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/19	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/20	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwalał na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.

116A/ Sch/28/M/21	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/22	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/23	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/24	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/25	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu; rozmiar nie pozwala na precyzyjne określenie wielkości/średnicy oraz typu	XVIII–XIX w.
116A/ Sch/28/M/26	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	sygnatura <i>wąz</i> na przedniej stronie główki, zachowana jedynie część główki	1 poł. XVIII w. (przed 1739 r.)
116A/ Sch/28/M/27	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	sygnatura <i>wąz</i> na przedniej stronie główki, zachowana jedynie część główki	1 poł. XVIII w. (przed 1739 r.)
116A/ Sch/28/M/28	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	śr. 21,90 mm, dł. 44,20 mm, sygnatura <i>wąz</i> na przedniej stronie główki, niewielka stożkowata ostroga zachowana w całości	1 poł. XVIII w. (przed 1739 r.)
116A/ Sch/28/M/29	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	główka – 1 fragm.	cylicydryczna ostroga razem z piętą zachowane w całości – sygnatura <i>trzy krzyże</i> , brak herbu na boku ostrogi, główka zachowana fragm., co nie pozwala na określenie typu	1715–1739 r.

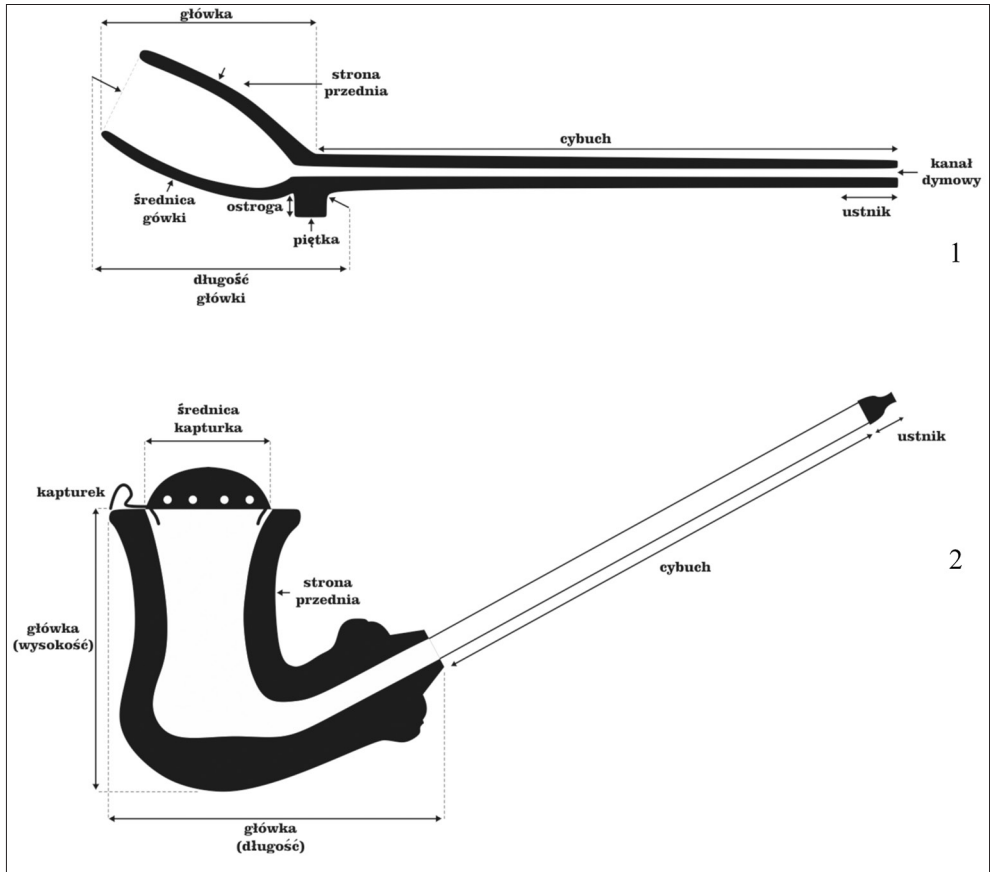
I16A/ Sch/28/M/30	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,48 mm, dł. 25,41 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/31	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,73 mm, dł. 52,33 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/32	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,43 mm, dł. 35,71 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/33	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,27 mm, dł. 38,57 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/34	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,14 mm, dł. 29,02 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/35	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,24 mm, dł. 29,85 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/36	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,56 mm, dł. 26,91 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/37	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,30 mm, dł. 25,30 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/38	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,11 mm, dł. 26,90 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/39	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,01 mm, dł. 28,25 mm, BZ N	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/40	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 7,02 mm, dł. 39,70 mm, geometryczny ornament wykonany stemplem obrotowym oraz radełkami	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/41	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 8,69–9,66 mm, dł. 53,48 mm, geometryczny or- nament wykonany stemplem obrotowym oraz radeł- kami	XVII–XIX w.
I16A/ Sch/28/M/42	kamienica 24	ob. 11, w-wa VII, poz. IX	cybuch – 1 fragm.	śr. 6,62–7,08 mm, dł. 131,35 mm, geometryczny, do- okolny ornament wykonany stemplem obrotowym	XVII–XIX w.
I21/Sch/28/M	parcela 440	ob. 4a	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,55 mm, dł. 20,60 mm, BZ N	XVII–XIX w.

139/Sch/28/M/1	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch + ostroga – 1 fragm.	śr. cybuchu 10,07 mm, dł. 29,55 mm, fragm. zachowana niska, przysadzista, cylindryczna ostroga z częścią sygnatury na pięcie – <i>złoty kwiat</i> – nagietek? (hol. <i>Goudsebloem</i>), można domniemywać, że główka mogła być w wariantcie a, b (Duco 1982)	1660–1702
139/Sch/28/M/2	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	główka – 1 fragm.	niewielki fragm. główki z zachowaną krawędzią główki zdobioną pojedynczą linią geometrycznego ornamentu (miniaturowe kwadraty), grubość ścianek oraz ornament może wskazywać na główkę w typie a–b lub c wg Duco	2 poł. XVII w. – XVIII w.
139/Sch/28/M/3	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,10 mm, dł. 34,60 mm, dookolny ornament geometryczny wykonany radełkiem lub stemplem obrotowym (miniaturowe trójkąty – „drabinka” – 4 pasma)	2 poł. XVII w. – pocz. XVIII w. (?)
139/Sch/28/M/4	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 10,31 mm, dł. 48,60 mm, BZ N	2 poł. XVII w. – pocz. XVIII w. (?)
139/Sch/28/M/5	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,31 mm, dł. 48,05 mm, BZ N	2 poł. XVII w. – pocz. XVIII w. (?)
139/Sch/28/M/6	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,08 mm, dł. 44,75 mm, BZ N	2 poł. XVII w. – pocz. XVIII w. (?)
139/Sch/28/M/7	kamienica 23, pom. D	ob. 7, w-wa V	cybuch – 1 fragm.	śr. 5,80 mm, dł. 17,60 mm, BZ N	2 poł. XVII w. – pocz. XVIII w. (?)
222/Sch/28/M	kamienica 24	ob. 15	cybuch – 1 fragm.	śr. 9,98 mm, dł. 62,04 mm, precyzyjnie wykonany radełkiem/stemplem obrotowym dookolny ornament geometryczny	XVII–XIX w.

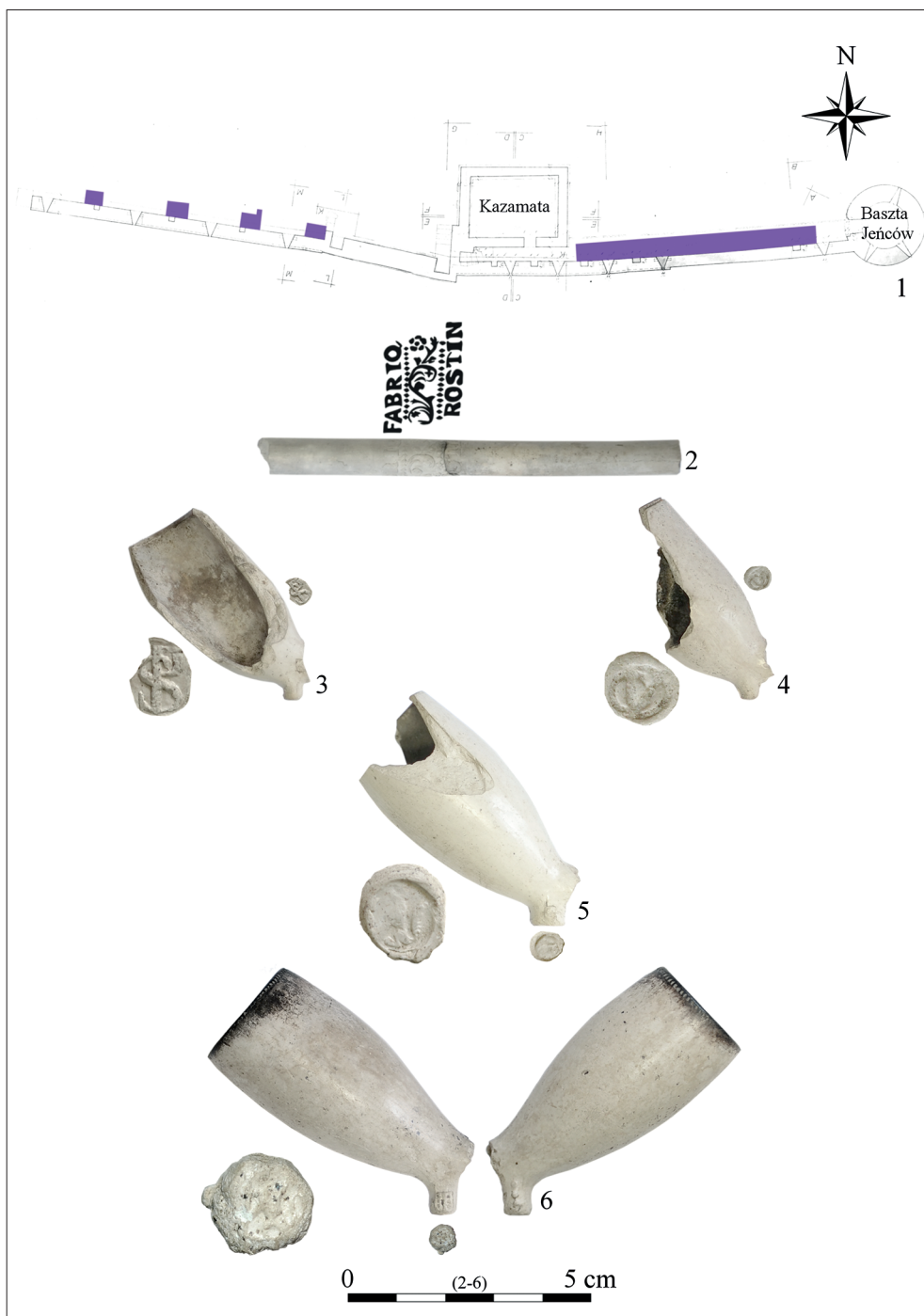

Ryc. 1. Stargard, Stare Miasto. Plan miasta według M.F. Schwadtkena z 1724 r. z zaznaczonym terenem objętym badaniami archeologicznymi w latach 2014–2018: kwartał XXVI (kolor zielony), kwartał XXVIII (kolor czerwony), kolegiata NMP Królowej Świata (kolor żółty), teren nieistniejącej kaplicy św. Jakuba (kolor niebieski), obszar murów obronnych przy ul. Strażniczej (kolor fioletowy).

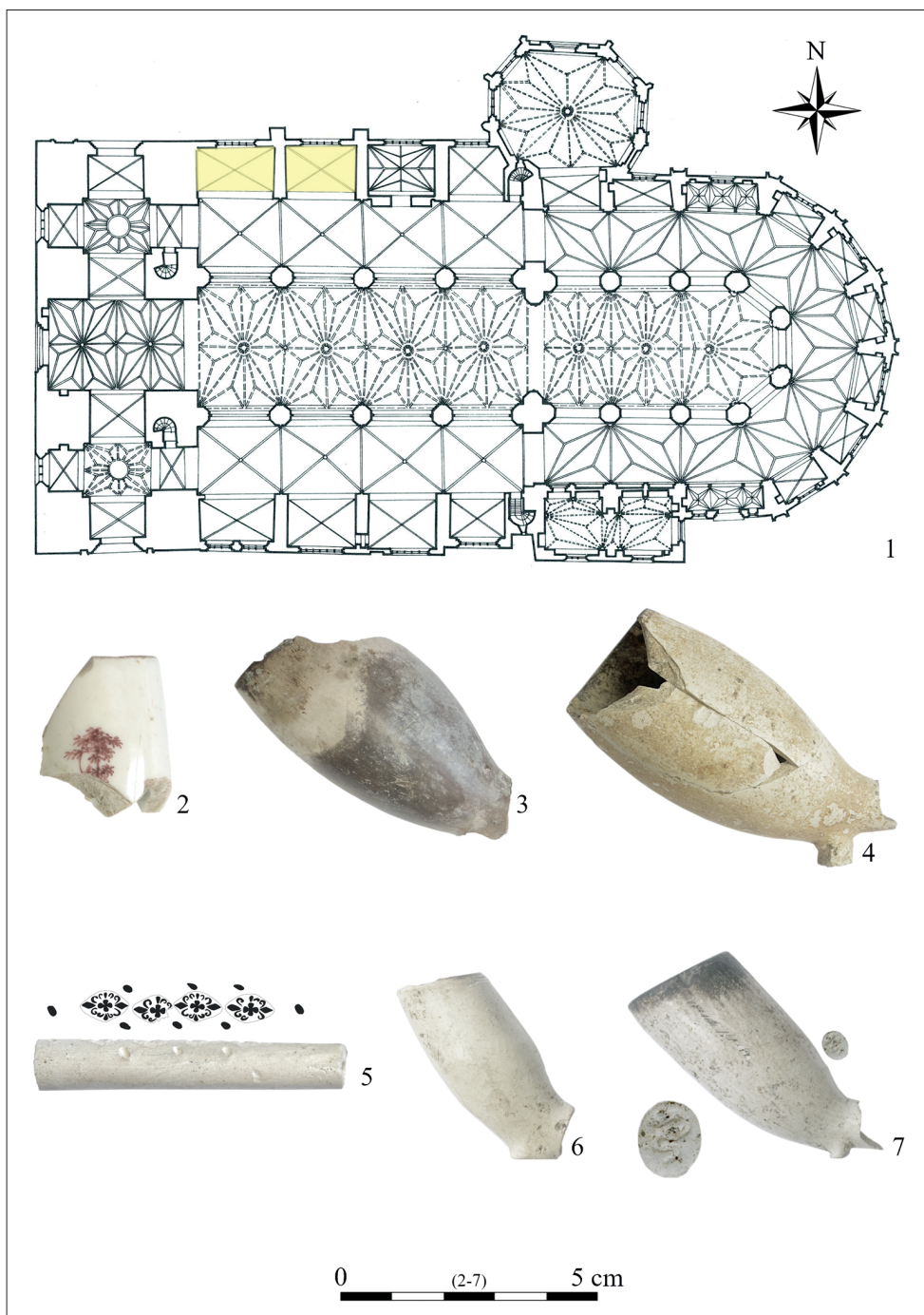
Kreślił C. Rysz, oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

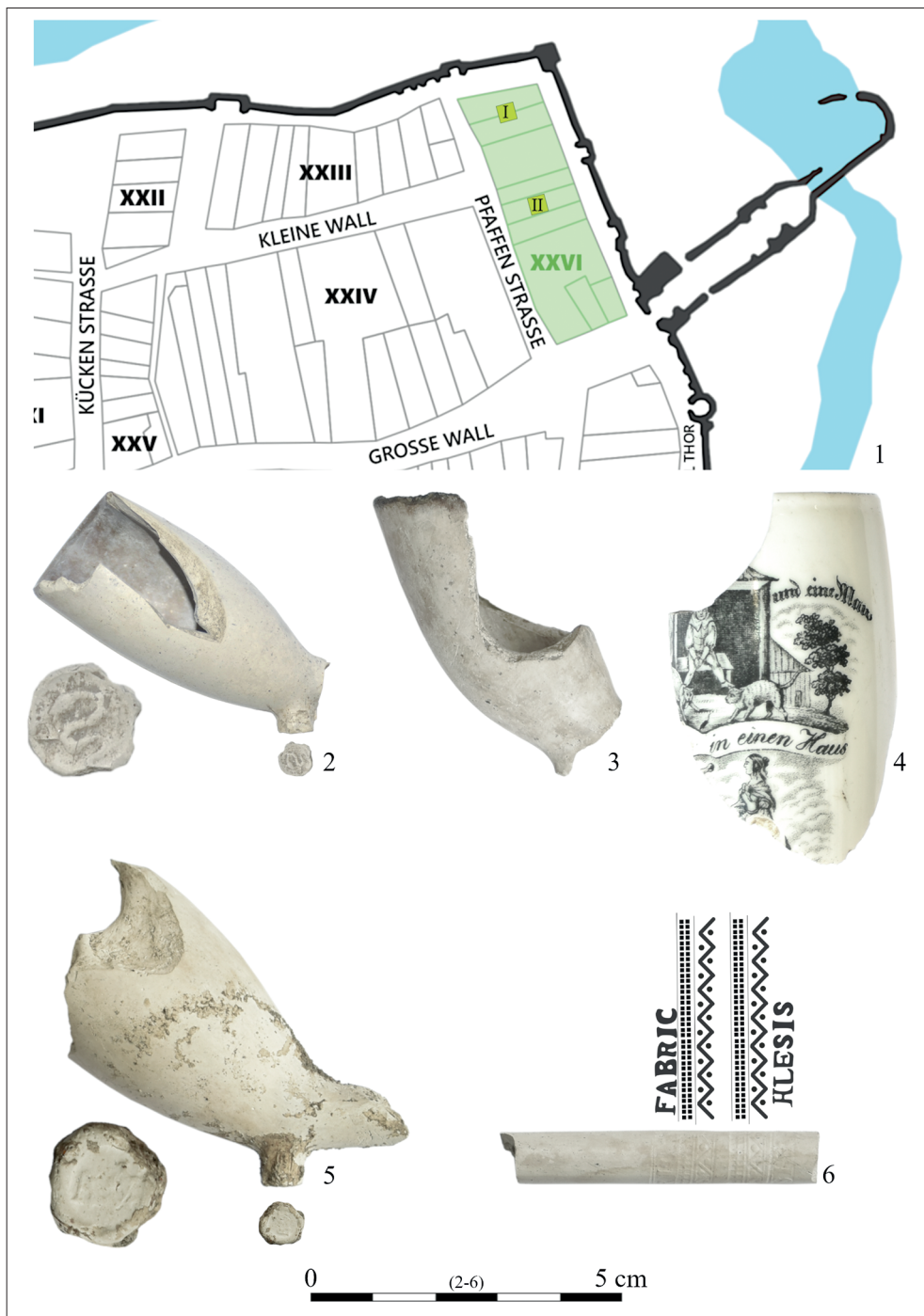
Ryc. 2. Uproszczony schemat budowy fajki jednorodnej (1) oraz złożonej (2).
Rys. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 3. Stargard. Obszar murów obronnych przy ul. Strażniczej – lokalizacja wykopów (1) oraz wybrany materiał zabytkowy (2–6). Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 4. Stargard, kolegiata NMP Królowej Świata – lokalizacja krypt (1) oraz wybrany materiał zabytkowy (2–3); teren nieistniejącej kaplicy św. Jakuba – wybrany materiał zabytkowy (4–7).
Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 5. Stargard, Kwartał XXVI – lokalizacja sondaży na tle wykopu z badań szerokopłaszczyznowych (1) oraz wybrany materiał zabytkowy (2–6). Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 6. Stargard, Kwartał XXVI – wybrany materiał zabytkowy. Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 7. Stargard, Kwartał XXVI – wybrany materiał zabytkowy. Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 8. Stargard, Kwartal XXVIII – obszar badań z zaznaczoną lokalizacją obiekt 11 i 11a (1) oraz wybrany materiał zabytkowy (2–6). Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 9. Stargard, Kwartał XXVIII (obiekt 11) – wybrany materiał zabytkowy. Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

Ryc. 10. Stargard, Kwartał XXVIII – wybrany materiał zabytkowy. Fot. i oprac. M. Szeremeta, MAH w Stargardzie

